

Vilniaus Universiteto
Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir dokumentotyros institutas

Rūta Navardauskaitė,
Paveldo informacijos ir komunikacijos magistro studijų studentė

**MOKSLININKŲ RANKRAŠTINIO PAVELDO KAUPIMAS VILNIAUS MOKSLINĖSE
BIBLIOTEKOSE (1990 – 2010)**

Magistrinis darbas

Vadovė doc. Alma Braziūnienė

Vilnius, 2011

Pildo magistro baigiamojo darbo autorius

Rūta Navardauskaitė

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas Vilniaus mokslinėse bibliotekose 1990-2010 m.

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro / magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti _____

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data) (bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Bakalauro / magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data) (instituto / katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____

(recenzento vardas, pavardė)

(data) (instituto / katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____

(data) (recenzento parašas)

Navardauskaitė, Rūta

Nav 282 Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas Vilniaus mokslinėse bibliotekose 1990-2010 m. / Rūta Navardauskaitė; mokslinis vadovas doc. Alma Braziūnienė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. – Vilnius, 2011. – 50 p. Santr. angl. – Bibliogr.: p.

UDK 09

Reikšminiai žodžiai : mokslininkų rankraštinis paveldas, mokslinės bibliotekos, asmeniniai archyvai, mokslininkų rankraštinio paveldo komplektavimas.

Magistro *darbo objektas* – mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo veikla trijose Vilniaus mokslinėse bibliotekose (Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos) atkūrus Lietuvos nepriklausomybę iki šių dienų. *Darbo tikslas* - ištirti Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų rankraštinio paveldo kaupimo veiklą. *Darbo uždaviniai:* Apibrėžti ir ištirti mokslininkų rankraštinio paveldo ir mokslininkų asmeninių fondų sampratos teorinius aspektus; ištirti mokslininkų asmeninius fondus, kaupiamus Vilniaus mokslinėse bibliotekose; išnagrinėti trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų (LMAB, VUB ir LNB) mokslininkų rankraštinio paveldo valdymą; nustatyti rankraštinio paveldo kaupimo būdus ir šaltinius; ištirti rankraštinio paveldo kaupimo dinamiką Vilniaus mokslinėse bibliotekose 1990 - 2010 m.; išanalizuoti mokslininkų rankraštinio paveldo tvarkymo ir saugojimo procesus bei aktualinimo veiklą.

Magistro darbe buvo nustatyta, kad visos trys Vilniaus mokslinės bibliotekos sėkmingai kaupia mokslininkų rankraštinį paveldą. Pagrindinis mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo būdas – dovanos, pagrindinis šaltinis – asmenys. Darbe išanalizuota mokslininkų asmens fondų komplektavimo kaita 1990-2010 m. Taip pat nustatyta, kad nemažą dalį rankraščių skyriuose kaupiamų mokslininkų asmens fondų sudaro išėivijos mokslininkų fondai. Mokslininkų rankraštinio paveldo valdymą sudaro jo tvarkymas, saugojimas ir aktualinimas, atliekamas vadovaujantis tam tikrais kriterijais. Visi mokslininko dokumentai (profesinės, visuomeninės, kultūrinės veiklos, asmeninio gyvenimo ir kt.) laikomi istoriniais šaltiniais, atveriančiais plačias tyrinėjimo galimybes. Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo procese dalyvauja mokslinės bibliotekos rankraščių skyrių darbuotojai ir fondo sudarytojai (mokslininkai) arba paveldėtojai (asmens, turintys teisę į mokslininko archyvo rankraščius), su kuriais yra bendradarbiaujama formuojant, papildant ir aprašinėjant fondo dokumentus. Šio proceso tikslas – išsaugoti ateities kartoms istorinių šaltinių, kurie galės būti naudojami tiriant ne tik istoriją, bet ir kultūros,

kasdienybės istorija, įvairių organizacijų veiklą bei kitas mokslo šakas. Atminties institucijos (muziejai, bibliotekos, archyvai), kurių samprata tiriama šiame darbe, atlieka istorinės ir kultūrinės atminties, tautinės savimonės išsaugojimo funkciją visuomenėje. Jų bendradarbiavimas paveldo skaitmeninimo ir aktualinimo veiklose, dalyvavimas bendruose projektuose svarbus įprasminant bei užtikrinant sėkmingą mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo veiklą.

Darbas naudingas dėl pateikiamos statistikos apie mokslininkų fondų kaupimo dinamiką, kaupimo principų, kriterijų ir problemų (fondų dubliavimas) nustatymo, padedant interviu su Vilniaus mokslinių bibliotekų vedėjomis.

ĮVADAS.....	5
1. RANKRAŠTINIS PAVELDAS ATMINTIES INSTITUCIJOSE.....	9
1.1. Terminija: sampratos, apibrėžimai, vartojimas.....	13
1.2. Mokslininkų asmens fondai Vilniaus mokslinėse bibliotekose.....	20
2. MOKSLININKŲ RANKRAŠTINIO PAVELDO VALDYMAS VILNIAUS MOKSLINĖSE BIBLIOTEKOSE.....	36
2.1. Kaupimo kriterijai.....	36
2.2. Kaupimo būdai ir šaltiniai.....	40
2.3. Kaupimo dinamika.....	44
2.4. Tvarkymas, saugojimas ir aktualinimas.....	49
IŠVADOS.....	52
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	54
Assembling the heritage of scientific manuscripts in scientific libraries of Vilnius in 1990-2010 (summary).....	58
Priedai.....	60
<i>1 priedas.</i> Interviu su Nijole Šulgiene, VUB Rankraščių skyriaus vedėja.....	60
<i>2 priedas.</i> Interviu su Jolita Steponaitiene, LNB Retų spaudinių ir rankraščių skyriaus vedėja.....	62
<i>3 priedas.</i> Interviu su Erika Kuliešiene, LMAB Rankraščių skyriaus vedėja.....	64

Mokslininkų rankraštinis paveldas yra per įvairius istorinius laikotarpius sukauptas mokslinis paveldas. Jis gali būti siejamas su visomis mokslo sritimis, kryptimis ir šakomis. Šiuolaikinis rankraštinis paveldas, kaupiamas šiuo metu dirbančių mokslininkų ir saugomas bibliotekų arba archyvų saugyklose – atskiro tyrimo reikalaujantis objektas. Tai istorijos šaltinis, talpinantis ne tik istorijos mokslui, bet ir mokslo, kultūros istorijai bei įvairių kitų mokslo sričių tyrimams naudingą informaciją. Taip pat mokslininkų rankraštinis paveldas yra šiuolaikinės visuomenės atspindys. Atskirai gali būti tiriami kiekvieno mokslininko fondai, pasižymintys saugomos medžiagos unikalumu ir turinio bei dokumentų formų įvairove.

Mokslinė biblioteka yra mokslininkų rankraštinio paveldo saugotoja ir viena iš bibliotekų sistemą sudarančių bibliotekų tipų. Kitų tipų bibliotekos - nacionalinė, akademinė, specialiosios, viešosios ir kt. bibliotekos. Mokslinės bibliotekos orientuotos į mokslininkus ir asmenis, dirbančius intelektinės veiklos srityse. Jų pagrindiniai požymiai, išskiriantys jas iš bibliotekų sistemos, yra mokslinės informacijos išteklių ir jose atliekami moksliniai bibliotekiniai, bibliografiniai ir knygotyros tyrimai¹. Nors Lietuvoje mokslinės bibliotekos tipas egzistuoja, tačiau jis nėra oficialiai įteisintas bibliotekų sistemą reglamentuojamame bibliotekų įstatyme. Mokslinės bibliotekos (angl. *research*) pagal dydį ir uždavinius gali būti skirstomos į penkias pagrindines grupes: nacionalinė, universalus profilio, regioninės, universitetų ir jiems prilygstamų kitų aukštųjų mokyklų bei specialiosios bibliotekos². Magistriniame darbe bus nagrinėjamos trys Vilniaus mokslinės bibliotekos: Vilniaus universiteto (toliau – VU), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių (toliau – LMAB) ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (toliau - LNB). Jos pasirinktos tirti dėl to, kad yra laikomos didžiausiomis mokslinėmis bibliotekomis Lietuvoje, sukaupusiomis daugiausiai mokslininkų rankraštinio paveldo, be to, jos sutelktos viename mieste.

Temos aktualumas. Tyrimo tema aktuali dėl mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo veiklos, kuri bus analizuojama šiame darbe pagal kaupimo būdus ir kiekį. Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas – dinamiškas procesas, kuris turi būti tęsiamas ir tobulinamas, kad būtų užtikrintas šio paveldo palikimas ateities kartoms. Magistriniame darbe keliama mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo ir saugojimo problema. Šiuo darbu siekiama palyginti tris Vilniaus mokslines bibliotekas, nustatyti jų rankraščių skyrių mokslininkų rankraštinio paveldo komplektavimo politiką, ištirti kaupimo dinamiką, asmens fondų sudarymą.

Temos istoriografija. Tema apie mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą kol kas nėra išsamiai tyrinėta. Vilniaus mokslinių bibliotekų darbuotojai savo bibliotekų veiklą nagrinėja

---

¹ Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas, sud. A. Glosienė, Vilnius: 2009, p.128.

² Ten pat.

įvairiuose leidiniuose: spausdintose ataskaitose, metraščiuose, straipsniuose, publikacijose, kurie yra svarbus šaltinis siekiant išnagrinėti šiose bibliotekose saugomus mokslininkų rankraštinio paveldo asmeninius fondus, jų komplektavimą. Apie Vilniaus mokslinių bibliotekų rankraštytus spaudoje įvairiais metais yra rašę Vladas Abramavičius, Danutė Labanauskienė, Rima Cicėnienė, Nijolė Šulgienė, Jonė Žebrytė, Jolita Steponaitienė bei kiti bibliotekininkai ir mokslininkai. Tačiau platesnės informacijos šia tema trūksta. Lietuvoje daugiausia tyrinėtas kultūros paveldas (dokumentinis, spaudos) Vilniaus Universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkų darbuose: Arvydo Pacevičiaus, Zinaidos Manžuch, Rimvydo Laužiko, Almos Braziūnienės ir kitų, publikuotuose periodiniuose ir tęstiniuose bei kituose leidiniuose. Regioninis rankraštinis paveldas (Mažosios Lietuvos) tyrinėtas Domo Kauno leidinyje *Rankraštinio ir spaudos paveldo sklaida socialinėje aplinkoje. Mažosios Lietuvos kultūros paveldas* (Vilnius, 2006).

Tyrimė naudota įvairi literatūra. Tiriant paveldo, mokslo, rankraščio sąvokas, buvo pasirinkti enciklopedinio pobūdžio leidiniai, *Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas* (Vilnius, 2009). Mokslinių bibliotekų veiklai apibūdinti buvo remiamasi jų metinėmis spausdintomis ataskaitomis, bibliotekų metraščiais, darbuotojų publikacijomis, straipsniais spaudoje, interviu su bibliotekų darbuotojais. Nijolės Šulgienės straipsnis *Kai kurie rankraštinių dokumentų komplektavimo aspektai Vilniaus universiteto bibliotekoje*, Jolitos Steponaitienės straipsnis *Naujovių dešimtmetis Rankraščių skyriuje bei Rimos Cicėnienės straipsnis Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių fondų komplektavimo istorijos apžvalga* padėjo atskleisti rankraštinio paveldo kaupimo istoriją bei aspektus trijose mokslinėse bibliotekose. Atminties, atminties institucijų, mokslinių bibliotekų, dokumentų ir kitas sąvokas padėjo išaiškinti Arvydo Pacevičiaus, Zinaidos Manžuch, Daivos Lukšaitės, Audronės Glosienės, Pierre'o Norra ir kitų mokslininkų straipsniai. Siekiant objektyvumo, tyrime remtasi teisės aktais, LR įstatymais, bibliotekų veiklos nuostatais.

Lyginant Lietuvos ir užsienio šalių paveldo kaupimo veiklą, pasinaudota užsienio literatūra bei mokslininkų straipsniais, talpinamais duomenų bazėse. Marijos Dalbello straipsnyje "Institutional shaping of cultural memory: digital library as environment for textual tradition" analizuojama skaitmeninių kolekcijų, kurios atskleidžia seniau tik mokslininkams prieinamus šaltinius, raidą nuo 1997 m. Taip pat užsienio mokslininkų rankraštinio paveldo išsaugojimo klausimus tiriantis Peter Harper straipsnis "Preserving scientific archives: the work of the National Cataloguing Unit for the Archives of Contemporary Scientists (NCUACS)", kuriame analizuojama šiuolaikinių Didžiosios Britanijos mokslininkų archyvų saugojimo veikla, vykdoma vienos organizacijos. Michele'o V. Cloonan'o straipsnyje "The Paradox of Preservation" tiriami istoriniai, politiniai ir profesiniai prieštaravimai, darantys įtaką kultūros paveldo išsaugojimui. Interviu su

Vilniaus mokslinių bibliotekų Rankraščių skyrių vedėjomis padėjo gauti reikšmingos tyrimui informacijos apie mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą: saugojimą, fondų sudarymą, priėmimo saugoti aplinkybes ir pan.

Magistrinio **darbo objektas** - mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo veikla trijose Vilniaus mokslinėse bibliotekose (VU, LMAB ir LNB) atkūrus Lietuvos nepriklausomybę iki šių dienų. Šios institucijos pasirinktos dėl to, kad Lietuvoje jos yra pačios didžiausios Lietuvos mokslininkų rankraštinio paveldo saugyklos. Nepaisant šios bendros funkcijos, jų susikūrimo istorija, tikslai bei uždaviniai, vieta visuomenėje ir saugomų dokumentų kiekis skiriasi, todėl lyginti jas galime tik pagal bendrą veiklą, šiuo atveju mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą ir asmeninių jų fondų sudarymą.

Darbo tikslas – ištirti Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų rankraštinio paveldo kaupimo veiklą.

Siekiant užsibrėžto tikslo, mokslo tiriamajame darbe keliami šie **uždaviniai**:

- Apibrėžti ir ištirti atminties institucijų, mokslininkų rankraštinio paveldo ir mokslininkų asmeninių fondų sampratos teorinius aspektus.
- Ištirti mokslininkų asmeninius fondus, kaupiamus Vilniaus mokslinėse bibliotekose.
- Išnagrinėti trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų (LMAB, VUB ir LNMMB) mokslininkų rankraštinio paveldo valdymą.
- Nustatyti rankraštinio paveldo kaupimo būdus ir šaltinius.
- Ištirti rankraštinio paveldo kaupimo dinamiką Vilniaus mokslinėse bibliotekose 1990 - 2010 m.
- Išanalizuoti mokslininkų rankraštinio paveldo tvarkymo ir saugojimo procesus bei aktualinimo veiklą.

Mokslinių tyrimų metodai. Magistriniame darbe panaudoti dokumentų analizės, apklausos (raštu ir žodžiu) tyrimo metodai. Pastarasis metodas panaudotas atliekant kokybinį tyrimą “Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas Vilniaus mokslinėse bibliotekose 1990-2010 m.”. Jis buvo vykdomas su trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų rankraščių skyrių vedėjomis. Interviu kaip tyrimo metodas respondentams buvo taikomas skirtingai. Šis metodas pasirinktas dėl kelių priežasčių. Interviu metodas buvo taikomas dviem būdais. Pirmasis – struktūruotas (tiriamasis) interviu, kurio metu klausimai ir visa procedūra numatoma iš anksto, o interviu eigoje mažai kas keičiama. Tiriamasis interviu yra tyrėjo inicijuotas dviejų asmenų pokalbis, kurio tikslas – gauti

būtiną tyrimo uždaviniams informaciją³. Kitas būdas – nestruktūrizuotas interviu, sudarytas be detalaus plano, jo metu klausinėjama laisva forma; situacija atvira ir besikeičianti⁴. Struktūruoto ir nestruktūruoto interviu metodo pasirinkimą nulėmė mokslininkų rankraštinio paveldo Vilniaus mokslinėse bibliotekose kaupimo proceso subtilumai ir specifika. Interviu metodas leido perteikti kiekvienos vedėjos asmeninį požiūrį, atskleisti bendradarbiavimo su mokslininkais, kitomis mokslinėmis bibliotekomis ir institucijomis procesus, bruožus. Dvi rankraštynų vedėjos (VUB ir LMAB) savo atsakymus ir pasakojimus iliustravo konkrečiais pavyzdžiais ir atvejais. Rankraštinio paveldo komplektavimas priklauso ne vien nuo bibliotekos taisyklių ir nuostatų, o taip pat nuo kiekvieno asmens, užimančio vedėjo pareigas, požiūrio į šią veiklą. Kadangi vedėjo darbas ir rankraštinio paveldo kaupimas susijęs su didele atsakomybe vertinant kiekvieno mokslininko priimamus saugoti dokumentus, šis darbas taip pat reikalauja ne tik mokslinių, profesinių, bet ir asmeninių savybių, siekiant įvertinti kaupiamo paveldo reikšmę ateities kartoms.

Interviu atlikimui buvo sutartas laikas ir vieta (vedėjų darbo kabinetai). Ruošiantis pirmajam interviu buvo sudaryti atviri klausimai, atitinkantys tyrimo temą ir problematiką. VUB Rankraščių skyriaus vedėjai atsakius į visus klausimus, kilo papildomi klausimai kitoms vedėjoms, todėl anketa buvo papildyta. Antrojo interviu metu LMAB rankraščių skyriaus vedėja atsakė į visus klausimus ir suteikė papildomos informacijos. Trečiojo interviu metu klausimai buvo panašūs, tik kiek pakoreguoti atsižvelgiant į jau apklaustų vedėjų atsakymus. LNB Retų spaudinių ir rankraščių skyriaus vedėja Jolita Steponaitienė į klausimus atsakė lakoniškai, todėl interviu laikomas struktūrizuotu. Kitos dvi vedėjos pateikė papildomos informacijos. Kadangi tai neatitinka struktūruoto interviu apibrėžimo, metodas laikomas nestruktūrizuotu interviu. Atsakymai suteikė medžiagos, reikalingos aprašant mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo procesą (žr. 1-3 priedus).

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro dvi dalys, kurių kiekviena suskirstyta į skyrius ir poskyrius. Pirmojoje dalyje analizuojamas rankraštinis paveldas ir mokslininkų asmeniniai fondai: pristatomos su šiuo procesu susijusios sampratos ir apibrėžimai bei mokslininkų asmeniniai fondai Vilniaus mokslinėse bibliotekose. Antrojoje dalyje tiriamas mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas Vilniaus mokslinėse bibliotekose, nagrinėjant būdus ir šaltinius, dinamiką ir paveldo tvarkymą bei saugojimą.

Darbo mokslinė ir praktinė vertė. Magistrinio darbo vertę mokslui apibrėžia tiriamos temos naujumas ir aktualumas. Atliktas tyrimas bus naudingas ateityje tiriant mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą Lietuvos mokslinėse bibliotekose, taip pat atskiruose Lietuvos

---

³ KARDELIS K., Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: 2005, p. 195.

⁴ Ten pat, p. 196.

miestuose (Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose) ar regionuose, turinčiuose mokslinių bibliotekų. Tai leis kitoms Lietuvos bibliotekoms palyginti sukaupą rankraštinių mokslininkų paveldą kiekybiniu, kokybiniu požiūriu, pagal komplektavimo politiką, kaupimo būdus ir kitus aspektus. Darbo praktinę vertę nusako tyrimo tolesnis plėtojimas, mokslinių bibliotekų veiklos tobulinimas ir panašūs aspektai, susiję su mokslininkų rankraštinių paveldo kaupimu.

I. RANKRAŠTINIS PAVELDAS ATMINTIES INSTITUCIJOSE

Paveldas yra plati ir talpi sąvoka, kurios kontūrai apima nematerialų, materialų, kilnojimąjį ir nekilnojimąjį paveldą. Kiekviena paveldo rūšis turi įvairiausių formų. Šiame tyrime kalbėsime apie materialų kilnojimąjį paveldą. Jam priklauso muziejiniai objektai, rankraštinis, spausdintinis, garsinis, video ir kitoks dokumentinis paveldas.

Rankraštinio paveldo komplektavimo pradžią galime sieti su seniausios pasaulio bibliotekos Aleksandrijoje įkūrimu apie III a. pr. Kr., kurioje jau buvo sprendžiamos kaupimo ir saugojimo problemos⁵. Aleksandrijos bibliotekai būdingas universalumas ir siekis tapti visaapimančia biblioteka (sukaupiti visas knygas) leidžia ją laikyti virtualios bibliotekos pradininke⁶.

Šiuolaikiniame globaliame pasaulyje rankraštinis paveldas yra vienas iš istorinės atminties tarpininkų ir tautinės savimonės formuotojų. Tautinė savimonė reikalinga tam, kad identifikuotume save tarptautiniu lygmeniu ir suvoktume savo kilmę.

Rankraštinis paveldas glaudžiai siejasi su sąvoka **istorinė atmintis**. Paveldui apibūdinti turime remtis istorine atmintimi⁷, nes jis susijęs su praeities palikimu, paveldėjimu. Istorinė atmintis įprasmina rankraštinio paveldo kaupimą ir padeda suvokti savo nacionalinį identitetą arba tapatybę. Rankraštinio paveldo saugojimas ir kaupimas neatsiejamas nuo tokių reiškinių, kaip kultūros politika bei finansavimas, vertinimo prioritetai, projektų rengimas, skaitmeninimo strategijos, institucijų bendradarbiavimas ir pan. Tai skirtingos veiklos, kurias sieja vienas objektas - paveldas ir viena idėja – istorinė atmintis. Plačiai paplitusi ir populiari atminties sąvoka bei jos dariniai (tautinė, kultūrinė, kolektyvinė, viešoji ir pan.)⁸ rodo visuomenės savęs įprasminimo poreikį globaliame pasaulyje. Atminties problematika buvo susidomėta XX a. pabaigoje, kuomet Europai ir visam pasauliui teko permąstyti II pasaulinio karo pasekmes, holokausto istoriją.

Siekiant atrasti mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo prasmę, reikėtų panagrinėti kelias sąvokas, visų pirma individo ir visuomenės sąvokų sampratą bei jų tarpusavio ryšį. Kaip vieno mokslininko asmens archyvas galėtų perteikti tam tikro laikotarpio visos visuomenės ar tam tikros mokslo srities raidą? Individas šiuo atveju yra mokslininkas, sukaupęs įvairiausių dokumentinės rankraštinės medžiagos, kuri atspindi jo gyvenamojo laikotarpio įvairių reiškinių raidą, priežastis bei pasekmes. Tai naudinga medžiaga moksliniams tyrimams. Koks mokslininkų rankraštinio paveldo dokumentas yra vertingas ir kokiais kriterijais vadovaujantis tai galima nuspręsti? Šiuo atveju reikėtų bendros mokslo paveldo vertinimo politikos. Kyla dar vienas

⁵ O'DONNELL, James J. Virtuali biblioteka: praėjusio laiko idėja. *Knygotyra*, 2004, t. 43, p. 148.

⁶ Ten pat.

⁷ PACEVIČIUS, Arvydas. *Rankraštinis paveldas ir istorinė atmintis*. Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje (konferencija), Panevėžys, 2005 m., p. 9.

⁸ Ten pat.

klausimas, ar apskritai verta saugoti visus į rankraštytus gaunamus mokslininkų rankraštinius dokumentus, ar tik jų dalį, kuri tikrai yra verta mokslinio paveldo vardo. Koks bus formuojamo fondo likimas, kaip jis bus tvarkomas, daug nulemia rankraštyno vedėjų požiūris.

Kitas paveldo vertės aspektas – jo sukūrimo paskirtis. Rankraštinio paveldo dokumentai, tiksliau knygos, retai būdavo orientuotos į masinį vartotoją, o rankraštiniai juridiniai dokumentai ir naratyviniai tekstai nebuvo tiražuojami⁹. Taigi, rankraštinės knygos seniau buvo skirtos ne masiniam vartojimui, o tik privilegijuotiems asmenims. Taip pat rankraštinio paveldo specifika išreiškia sakytinės ir rašytinės tradicijos skirtumai. Juos atskleidžia Arvydas Pacevičius, teigdamas, kad rašytinėje istorijoje pats tekstas tampa objektu, o sakytinėje tradicijoje sudaroma pasakojimų visuma ir konstruojama kolektyvinė atmintis. Tai leidžia manyti, kad nustatant paveldo vertę ir vaidmenį istorinės atminties kūrime, reiktų ir sakytinės bei rašytinės tradicijų kaita, jų santykiu ir raštingumo paplitimu¹⁰. Kitas paveldo įprasminimo būdas – jo aktualumo sklaida arba aktualinimas visuomenėje. Tai labai platus reiškinys, apimantis daug veiklos sričių: nuo paveldui skirtų parodų iki skaitmeninimo ir kitokių projektų įgyvendinimo. Visi aktualinimo būdai skirti užmegzti ryšį tarp paveldo, sukurto praityje ir šiandieninės visuomenės. Čia svarbus ir atsakingas vaidmuo tenka atminties institucijose dirbantiems asmenims, kurie yra atminties tarpininkai tarp paveldo ir jo vartotojų.

Kryptys, kuriomis paveldas įprasminamas, nulemtos suinteresuotų grupių, formuojančių atminties politiką. Šios kryptys formuojasi dėl kultūrinės atminties. Atminties institucijos formuoja kultūros atmintį, kai skaitmeninė biblioteka sukuria aplinką tekstiniam perdavimui. Šią mintį savo straipsnyje plėtoja Maria Dalbello, JAV New Jersey'o universiteto profesorė asistentė. Nuo 1997 m. iki 2002 m. kilęs skaitmeninių bibliotekų kūrimosi bumai straipsnyje analizuojamas pasitelkiant skaitmenines (skaitmenintas) kolekcijas. Jos tiriamos naudojant projektų, prieinamų per internetinius Tyrimų bibliotekų asociacijos (Association of Research Libraries¹¹) ir Skaitmeninių bibliotekų federacijos (Digital Library Federation¹²) registrus. Kolekcijų skaitmeninėse bibliotekose kūrimas yra žinių kūrimo forma ir tekstinės tradicijos interpretacija bei atspindi tradicinės bibliotekos kaip atminties institucijos kaitą modernioje visuomenėje¹³. Rankraštinio paveldo

---

⁹ PACEVIČIUS, Arvydas. *Rankraštinis paveldas ir istorinė atmintis*. Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje (konferencija), Panevėžys, 2005 m., p. 14.

¹⁰ Ten pat, p.15.

¹¹ Tyrimų bibliotekų asociacija – nepelno siekianti 126 tyrimų bibliotekas vienijanti organizacija Šiaurės Amerikoje. Organizacija veikia kaip forumas, skirtas keistis idėjomis ir kaip bendros veiklos atstovas. Narystė organizacijoje yra institucinė.

¹² Skaitmeninių bibliotekų federacija – konsorciumas, vienijantis bibliotekas ir kitas institucijas, pradėjusias naudoti elektronines – informacines technologijas savo kolekcijų ir paslaugų paplėtimui.

¹³ DALBELLO, M. Institutional shaping of cultural memory: digital library as environment for textual tradition.

[interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/6707/1/Dalbello_%28LQ74_2004%29.pdf>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 30 d.].

kolekcijų perkėlimas į virtualią erdvę leidžia sukurti naują formą, o tuo pačiu ir naują požiūrį į skaitmenintus rankraščius. Lietuvoje šio proceso vertinimai nėra vienareikšmiai. Virtuali rankraštinio paveldo samprata skiriasi nuo materialios dėl skaitmeninimui pasirenkamų objektų reprezentatyvumo. Pavyzdžiui, virtualioje LNB sukurtoje Pergamentų kolekcijos skiltyje „istoriniai Lietuvos dokumentai“ saugomi 65 su Lietuvos istorija susiję dokumentai, iš kurių daugiausia – Lenkijos karalių ir Lietuvos didikų kunigaikščių raštai¹⁴. Tai itin reprezentuojantys valstybės raidą dokumentai, tačiau galime rasti ir kitokio, mokslinio paveldo skaitmenintų rankraščių skiltyje „kiti dokumentai“: medicinos ir fizikos traktatai (Rašinio apie mediciną fragmentas ir fizikos traktato fragmentas)¹⁵.

Pierre'as Nora straipsnyje „Pasaulinė atminties viešpatija“ įrodo ir perteikia atminties sąvokos populiarumo ir vartojimo išgalėjimą pasaulyje per pastaruosius dvidešimt metų. Jo teigimu, visame pasaulyje pakito įvairių visuomeninių, etninių ir asmenų grupių santykiai su istorine praeitimi. Šį kompleksinį procesą nulėmė plataus masto reikšmingi pokyčiai, kuriuos galima pastebėti ir mūsų valstybėje: didėjantis dėmesys paveldui, muziejų steigimas, išgalintis šaknų (genealoginių tyrimų) kultas, reikalavimas prisiimti atsakomybę už sunaikintas arba konfiskuotas praeities vertybes, nutylėtų istorinių įvykių atskleidimas ir pan¹⁶. Pastaraisiais metais Lietuvoje pagausėjo paveldą aktualinančių projektų, pasireiškiančių suskaitmeninto paveldo internetiniais portalais: „Aruodai“, „e-paveldas“, konferencijomis, seminarais: Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto bei „DIZI heritage“ suorganizuotas seminaras „Besikeičiantys archyvai: skaitmeninimo projektų patirtis ir perspektyvos“¹⁷. Pastarasis renginys buvo skirtas kasdienybėje tampantiems kultūros paveldo ir su juo susijusių mokslinių duomenų skaitmeninimo projektams, finansuojamiems Lietuvos ir Europos Sąjungos lėšomis. Europos mastu paveldo skaitmeninimo pavyzdys – 2008 m. sukurtas portalas „Europeana“, suteikiantis prieigą prie 15 milijonų visos Europos skaitmeninio kultūros ir mokslo paveldo išteklių objektų, saugomų bibliotekose, muziejuose ir archyvuose bei garso ir vaizdo medžiagos rinkinių¹⁸. Tai yra viena iš paveldo aktualinimo priemonių ir išgalėjančio jo kulto visuomenėje pavyzdžių.

Pasaulyje egzistuoja organizacijos, užsiimančios paveldo išsaugojimu. Po nepriklausomybės atkūrimo, 1991 m. spalio 7 d. Lietuva tapo UNESCO nare, šiuo metu vienijančią

¹⁴ Pergamentų kolekcija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://pergamentai.mch.mii.lt/IstoriniaiLietDok/indexlt.lt.htm>>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 30 d.].

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ NORA, P. *Pasaulinė atminties viešpatija*. Europos kultūros profiliai: atmintis, tapatumas, religija. Vilnius: kultūros barai, 2007, p. 9.

¹⁷ „Besikeičiantys archyvai: skaitmeninimo projektų patirtis ir perspektyvos“, 2010, lapkričio 10 d., Vilniaus Universiteto biblioteka, B3 auditorija.

¹⁸ Europeana [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europeana.eu/portal/aboutus.html>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 23 d.].

193 valstybes¹⁹. Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO), įkurta 1945 m., yra Jungtinių Tautų specializuota agentūra, vystanti bendradarbiavimą tarp tautų švietimo, mokslo, komunikacijos ir kultūros srityse. Šios organizacijos viena iš funkcijų – paveldo išsaugojimas ateities kartoms. Svarbiausias ir pamatinis dokumentas, apibrėžiantis, kas yra pasaulinės reikšmės kultūros ir gamtos paveldas bei nustatantis būdus ir priemones jam apsaugoti, yra 1972 m. priimta Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija. Pagal šį dokumentą, kultūros ir gamtos paveldas yra visai žmonijai priklausantis turtas, kurį bendromis pastangomis turime saugoti nuo suniokojimo, išgrobstymo, nelegalaus pasisavinimo, sunaikinimo ir siekti, kad jis išliktų ateities kartoms²⁰. Materialaus paveldo dėka mes pažįstame ir mokomės sąmoningai saugoti ne tik savo, bet ir kitas kultūras, jų šaknis. Kiekviena valstybė turi skirtingą paveldo išsaugojimo politiką, todėl ši organizacija reikalinga tam, kad nepaisant skirtumų, padėtų šalims išsaugoti savo paveldą.

UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ gairėse, išleistose 2002 m. pasaulio atmintis apibūdinama kaip dokumentuota, kolektyvinė pasaulio tautų atmintis, vadinama dokumentiniu paveldu, kuris atspindi didelę pasaulio kultūros paveldo dalį. Jis nubrėžia minties, atradimų evoliuciją ir visuomenės pasiekimus²¹. Kiekvienoje UNESCO priklausančioje šalyje skatinamas nacionalinio komiteto „Pasaulio atmintis“ įkūrimas. Lietuvoje pirmą kartą toks komitetas buvo įkurtas 1996 m., o 2003 m. jo veikla atnaujinta pradėjus vadovauti tuometinei Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjai Rimai Cicėnienei. Šiuo metu Nacionalinio komiteto „Pasaulio atmintis“ pirmininkė yra LNB Retų knygų ir rankraščių skyriaus vedėja Jolita Steponaitienė²². Dvi Vilniaus mokslinės bibliotekos aktyviai dalyvauja šios programos veikloje: du VU, vienas LMAB ir vienas Lietuvos mokslininkų sąjungos instituto projektai yra gavę finansinę paramą.

Mokslininkų rankraštinis paveldas ir jo tyrimai būtų lengviau atliekami pasitelkus į pagalbą pagalbinius istorijos mokslus, leidžiančius dar geriau suprasti mokslininko asmenybę (pavyzdžiui, remiantis genealogijos mokslu), gyvenamo laikmečio politines, socialines, istorines ir kultūrinės aplinkybes. Todėl skaitmeninant ir suteikiant prieigą prie unikalių istorijos šaltinių, galima praplėsti šiuolaikinių tyrimų ribas ir juos praturtinti, remiantis autentiškais istorijos šaltiniais.

¹⁹ Unesco [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://unesco.lt/index.php?url=unesco>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 25 d.].

²⁰ Ten pat.

²¹ Memory of the World: General Guidelines (Revised edition 2002) / prepared by Ray Edmondson. Paris: UNESCO, 2002, p. 5 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001256/125637e.pdf>>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 29 d.].

²² Unesco [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://unesco.lt/index.php?url=unesco>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 25 d.].

1.1. Terminija: sampratos, apibrėžimai, vartojimas

Tiriant mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą, reikia apibrėžti ir patikslinti šias sąvokas: *paveldas, mokslininkas, mokslas, rankraščiai, rankraštinis paveldas, atminties institucijos, bibliotekos, mokslinės bibliotekos ir kt.* Tai reikalinga ir siekiant atkurti šio proceso kilmę, ištakas ir sąsajas su dabartine, šių dienų padėtimi. **Mokslas** yra žmonių intelektualinė veikla, kurios tikslas yra suprasti ir paaiškinti tikrovės reiškinius ir taikyti visuomenės poreikiams; šia veikla sukauptos žinios apie tikrovę – vienas pagrindinių kultūros komponentų. Taip pat mokslas gali būti suprantamas kaip socialinė institucija, apimanti mokslinę veiklą vykdančių žmonių bendruomenę, turinčią savą socialinę ir ekonominę struktūrą. Nuo kitų panašių tikslą turinčių intelektualinės veiklos sričių skiriasi savo metodais. <...> Šiuolaikine prasme žodis mokslas pradėtas vartoti tik XIX a. ²³. Sunku būtų apsieiti be mokslo istorijos, kuri yra tiesioginė mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo priežastis. **Mokslo istoriją** kuria mokslininkai, darantys pažangą įvairiose mokslo šakose, dirbantys laboratorijose ir darantys atradimus, jų darbams priskiriama nacionalinė ir tarptautinė vertė. Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatyme **mokslininkas** – tyrėjas, turintis mokslinį laipsnį²⁴. Mokslininkai dirba mokslinį darbą įvairiose mokslo institucijose. Plačiąja prasme mokslininkas – bet koks žmogus, kuris taikydamas mokslinius metodus plečia žmonijos žinias arba kitaip dalyvauja tokioje veikloje. Jų reikšmingos veiklos įrodymas, mokslinis palikimas saugomas atminties institucijose, atliekančiose paveldo saugotojų vaidmenį. Šią funkciją Lietuvoje atlieka mokslinės bibliotekos ir archyvai.

Atminties institucijų sąvokos įsigalėjimas siejamas su Europos sąjungos (ES) politika kultūros paveldo srityje. Natūraliai šis terminas gimė ES inicijuotuose dokumentuose, siekiant suburti įvairias tautas vienijančią europinę bendruomenę. Atminties institucijų samprata visuomenėje pasklido dėl kelių procesų. Visų pirma, šios metaforos atsiradimą paskatino XX a. II pusėje išplėtotos dokumento ir teksto sampratos²⁵. Anksčiau jos buvo taikomos tik ranka rašytiems bei spausdintiems kultūros paveldo objektams. Dabar dokumentu vadinamas bet kuris materialus objektas, kuriame užfiksuoti duomenys. Tačiau šiame tyrime apsiribojame klasikine atminties institucijų samprata ir apibrėžiame siaurą tyrimo lauką – mokslininkų rankraštinių paveldą, saugomą trijose Vilniaus atminties institucijose, kurios laikomos mokslinėmis bibliotekomis.

²³ Mokslas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2009, t.15. p. 335.

²⁴ LR Mokslo ir studijų įstatymas, 2009 m. balandžio 30 d., 4 str, 12 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:<
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343430&p_query=&p_tr2=>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]

²⁵ LAUŽIKAS, R. *Kultūros paveldo skaitmeninimo ABC*. Vilnius: 2009, p. 11.

Atminties institucijos sąvoką kaip metaforą pirmą kartą 1994 m. pavartojo suomių mokslininkas Roland'as Hjerpe²⁶. „Tai institucijos, kuriose saugomas paveldas, konkrečios visuomenės atminčiai svarbūs dokumentai, objektai“. Šias institucijas vienija bendras tikslas – paveldo išsaugojimas, siekiant užtikrinti ir skatinti jo tolimesnį panaudojimą kultūroje. Panašios ir šių institucijų funkcijos: gamtos ir kultūros paveldo atranka, kaupimas, saugojimas, tyrimai, pateikimas visuomenei. Nors jų kaupiamo paveldo pobūdis skiriasi (įprasta manyti, jog bibliotekos daugiau kaupia knygas, archyvai – rankraštinius dokumentus, o muziejai – trimačius objektus), kai kurie paveldo objektai atsiduria ne tose tradiciškai jiems skirtose saugoti institucijose. Pavyzdžiui, šio tyrimo objektas – mokslininkų rankraštinis paveldas, kaip ir visas rankraštinis kultūros paveldas nėra saugomas tik archyvuose, o daugiausia jo kaip tik sukaupta specialiuose bibliotekų rankraščių skyriuose. Be to, kai kurie muziejai turi savo bibliotekas ir archyvus. Šis atminties institucijų tarpusavio veiklos persipynimas rodo, kad įmanomas glaudus bendradarbiavimas, bendrų tikslų siekimas kultūros paveldo išsaugojimo ir sklaidos politikoje.

Atminties institucijos reikšmingos kaip viena pagrindinių mokslinio tyrimo šaltinių saugyklų. Šių institucijų bendradarbiavimo pradžios atskaitos taškas yra jas siejanti veikla - paveldo skaitmeninimo atsiradimas, kuris paskatino vieningus tarptautinius projektus, specialistų mobilumą, patirties perdavimą. Paveldo skaitmeninimas atsirado dėl skaitmeninių technologijų įsigalėjimo ir taikymo humanitariniuose moksluose. Jį paskatino išaugęs poreikis kaupti, sisteminti, apdoroti, saugoti ir publikuoti didelius duomenų masyvus²⁷. Skaitmeninių technologijų panaudojimo erdvė yra plati: galimas informacijos sukūrimas, saugojimas, tyrimas bei tarpusavio komunikacija. Atminties institucijose, šiuo atveju mokslinių bibliotekų rankraštynuose taip pat jau naudojamos skaitmeninės technologijos, kurių dėka veikia rankraštino paveldo duomenų bazė. Apie mokslininkų rankraštinių paveldą pristatančių duomenų bazių projektus reikėtų kalbėti atskirai.

Tris institucijas – archyvus, bibliotekas ir muziejus sujungti ir vadinti bendru atminties institucijų vardu gali būti sudėtinga dėl šių institucijų skirtingos formavimosi istorijos, sukaupėtų šaltinių, veiklos sritčių bei kitų bruožų. Šioje situacijoje Zinaidos Manžuch siūlomas sprendimas – atminties institucijų metaforai suteikti naują, gilesnę prasmę, atsiriboti nuo egzistuojančio politinio atspalvio bei visoms trimis institucijoms formuoti bendrą tyrimų erdvę, skatinant tarpdiscipliniškumą²⁸. Išties norint užtikrinti kuo efektyvesnį mokslininkų asmeninių fondų komplektavimą tiek mokslinėse bibliotekose, tiek valstybės archyvuose, kurios neretai bendrai

---

²⁶ Ten pat., p. 10.

²⁷ Ten pat.

²⁸ MANŽUCH Z., Atminties problematika ir jos atspindžiai bibliotekininkystėje, muziejūninkystėje ir archyvistikoje. *Informacijos mokslai*, t. 31. Vilnius: 2004, p. 102.

saugo tų pačių asmenų fondų medžiagą, neužtenka šiuo metu galiojančių įprastų bendradarbiavimo formų.

Terminas atminties institucijos neturi teisinio pagrindo ir dėl savo naujumo yra perdėtai akcentuojamas, atspindintis tik atminties koncepciją, palikdamas nuošalyje kitas – įrodomumo bei atskaitingumo koncepcijas²⁹. Jos plačiai vartojamos archyvų veiklą apibūdinančioje teorinėje literatūroje. Įrodomumo koncepcija susijusi su teisingais dokumentais - suteikiantys tikslią, užbaigtą ir patikimą informaciją apie realius veiksmus ir įvykius, kurie jau yra tolimesnis praeitis, ir kurių turinys susijęs su tuo, kas iš tikrųjų įvyko (faktais)³⁰. Įrodomumo koncepcija pagrindžiama teisine (suteikiantys rašytinius įrodymus) ir retrospektyviaja (dokumentų įrodomumas yra tai, kas vertinama tik tuomet, kai dokumentas yra išlaikytas ilgą laiką) prasme³¹. Atminties koncepcija suvienija archyvus ir bibliotekas, kurie kartu siekia išsaugoti kultūros paveldą ir jį įprasinti naudojant kolektyvinę atmintį. Daiva Lukšaitė savo straipsnyje apibendrina tyrimo rezultatus: Lietuvoje labiausiai vertinama dokumentų išliekamoji, kiek mažiau įrodomoji ir mažiausiai – kaip atminties šaltinių reikšmė³². Tačiau taip pat ji teigia, kad atminties koncepcijos, kuria grindžiamas valstybės nacionalinio paveldo išsaugojimas, nurodytas ir Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatyme, svarba visuomenėje turi išaugti.

Visos **atminties institucijos (bibliotekos, muziejai ir archyvai)** prisideda prie kultūrinės visuomenės atminties formavimo. „Kultūros paveldo atrankos, rinkinių sudarymo, priežiūros, paieškos sistemų, paslaugų kūrimo ir kiti veiksmai atminties institucijose yra interpretavimo procesas, kai konstruojami simboliai, vertės atributai, kurie susiejami su tam tikru objektu ar dokumentu ir yra nuolatinės virsmo būklės“³³. Todėl galime teigti, kad dabartinės visuomenės, iš kurios išaugs ateities kartos, poreikiai yra pagrindinis veiksnys, kuris turėtų dominti rankraštinių mokslininkų paveldą saugančias mokslines bibliotekas.

Atminties institucija – archyvas, biblioteka, muziejus ar kita institucija, dalyvaujanti formuojant, integruojant ir skleidžiant žmonijos kultūrą, užfiksuotą kultūros paveldo objektuose³⁴.

Biblioteka yra modernių laikų produktas. Ji suvokta kaip gana monolitiška ir apibrėžta kultūros ir švietimo įstaiga, o vėlyvojoje modernybėje įgauna daugiau veidų ir profilių (bendruomenės centras, vietinės žinijos vartai, informacijos centras, socialinės sanglaudos, piliečių

²⁹ LUKŠAITĖ Daiva. Vertės ekspertizė kaupiant dokumentus Lietuvos valstybės archyve. *Knygotyra*, 2005, t. 45, p. 186-208.

³⁰ Ten pat, p. 189.

³¹ Ten pat.

³² Ten pat, p. 206.

³³ MANŽUCH, Z. Atminties institucijos: saugyklos, teatrai, lobynai ar duomenų bazės? *Knygotyra*, t. 51, 2008, p. 132.

³⁴ Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.emuziejai.lt/skaitmeninimas/files/2_metodinis_leidinys_naujas_89_111.pdf>. [žiūrėta 2011 m. gegužės 8 d.].

teisų į informaciją, lygios prieigos prie informacijos garantas ir pan.)³⁵. Bibliotekos sąvoka Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatyme pateikiama kaip įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas juridinis asmuo, veikiantis informacijos sklaidos, kultūros, mokslo ir švietimo srityse ir vykdamas bibliotekų veiklą, arba juridinio asmens, turinčio teisę vykdyti bibliotekų veiklą, struktūrinis padalinys³⁶. Seniau biblioteka buvo vertinama tik pagal sukauptus ir saugomus fondus, tačiau toks supratimas visuomenėje praranda prasmę. Dabar svarbiau yra kaip fondai panaudojami, ar tenkina vartotojų poreikius, ar pakankamai kokybiška teikiamų paslaugų bibliotekoje kokybė. Bibliotekose prioritetu tampa ne fondų kaupimas, bet prieigos kūrimas ir vartojimas.

Mokslinės bibliotekos apibrėžimo Lietuvos įstatymuose nėra. Taip pat nėra ir tikslaus Lietuvos mokslinių bibliotekų struktūros modelio. Bendresnis ateities mokslinės bibliotekos terminas būtų toks: žinių, informacijos ir komunikacijos centras. Šiuo metu šios vizijos modelis galėtų būti tapatinamas su realizuojamuoju VU Mokslinės komunikacijos ir informacijos centro (MKIC) projektu. Šioje bibliotekoje turėtų derėti istorinio paveldo fondai, humanistikos, fizinių ir informacijos šaltinių telkiniai³⁷. Pirmoji istorijoje žinoma mokslinė biblioteka – antikos laikų Arsitotelio įkurtos aukštosios mokyklos biblioteka³⁸. Su moksline biblioteka susijęs bibliotekos tipas yra hibridinės bibliotekos modelis, grindžiamas keturiomis pagrindinėmis funkcijomis: žinių, mokymosi ir tyrimų, informacijos, socialine ir kultūrine³⁹. Būtinybė susieti tradicines darbo su spaudiniais formas ir aprūpinimas elektroniniais ištekliais padėjo pamatą naujam terminui – hibridinė biblioteka⁴⁰. Tai įstaiga, kurioje derinamos tradicinės ir elektroninės bibliotekos paslaugos. Esminis viso to vertinimo rodiklis – kokybė, grįsta kompetencija, galimybėmis ir materialiniais ištekliais. Lietuvoje nėra atskirta, kas yra mokslinė, o kas tyrimų biblioteka ir kuo skiriasi jų funkcijos. Todėl ir šiame darbe vartojamas bendras mokslinės bibliotekos terminas. Trys mokslinės bibliotekos, tiriamos šiame darbe, egzistuoja kitose šiuo įstatymu išskirtose bibliotekų grupėse: nacionalinė (LNB) bei mokslo ir studijų institucijų bibliotekos (VU ir LMAB)⁴¹.

Paveldas gali būti apibūdinamas kaip ryšio su praeitimi užmezgimo būdas. Kultūros paveldas – tai tarpininkas, kuris leidžia komunikuoti prasmes laike ir erdvėje⁴². Kultūros paveldas

³⁵ GLOSIENĖ, A. *Kūrybiškumas ir socialinis kapitalas žinių visuomenėje: idėjų žemėlapis*. Vilnius, 2010, p. 89.

³⁶ LR Bibliotekų įstatymas, 2004 m. liepos 15 d., 2 str. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238641>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]

³⁷ Valstybinės reikšmės bibliotekos Lietuvoje: publikacijų ir diskusijų rinkinys. Vilnius: 2010, p. 42.

³⁸ Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas. Sud. A. Glosienė. Vilnius: 2009, p. 129.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ BLIŪDŽIUVIENĖ N., Keletas bibliotekininkystės sąvokų: samprata ir aiškinimas. In *Bibliotekininkystė 2001. Bibliotekos: fondai, skaitymas, sąveika*. Vilnius: 2002, p. 53.

⁴¹ LR Bibliotekų įstatymas, 2004 m. liepos 15 d., 7 str. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238641>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]

⁴² MANŽUCH, Z., Atminties institucijos: saugyklos, teatrai, lobynai ar duomenų bazės? *Knygotyra*, nr. 51, 2008 m., p. 131.

yra konstruojamas iš dabarties pozicijų, taigi visuomenėje egzistuoja nusistovėję būdai, leidžiantys tikslingai apibrėžti, vertinti, skleisti ir saugoti kultūros paveldą. Vadinasi, paveldo objektui būdingos simbolinės reikšmės, kurios kinta pagal dabarties kontekstą⁴³. Egzistuoja Jeano-Michelio Leniaudo įpaveldinimo teorija, paaiškinanti, kaip paveldas tampa atmintimi. Pagal šią teoriją, šiuolaikinėje visuomenėje tam tikri objektai arba kūriniai tampa paveldu dėl ekspertinio vertinimo. Šis vertinimas įvyksta dalyvaujant atminties, mokslo, paveldo globos, valdžios ir kt. institucijoms. Ekspertiniam vertinimui būdinga, kad kompetentingi ir specifinių žinių turintys specialistai nusprendžia, kas yra reikšminga visuomenei, nors galbūt jų sprendimai neatitinka visuomenės gyvenimo konteksto.

Visi objektai, vadinami paveldu, turi savo vertę, kuri gali būti apibrėžta daugeliu būdų. **Paveldimumas** perteikia paveldo esmę, o jo saugotojai turi nuolat galvoti apie tai, ką jie šiandienine savo veikla išsaugos ateičiai. Šis procesas nėra pasyvus, nes kiekviena karta įdeda savo indėlį interpretuojant praeitį ir palieka savo pėdsaką ateičiai.

Rankraštinis paveldas - parašytų tekstų visuma, laikoma paveldu. Platesne prasme jį priskiriame kultūros ir materialiajam paveldui. Laikoma, jog kultūros paveldas priklauso visuomenei, net jeigu asmenys, organizacijos ar institucijos turi nuosavybės teises į tam tikrus paveldo objektus. Rankraštinio paveldo naudojimą riboja bibliotekų ir archyvų sudarytos rankraščių naudojimosi taisyklės. Norint gauti rankraštinį dokumentą, reikia parašyti prašymą arba nusiųsti užklausa. Materialų pavidalą turinčio paveldo reikšmė ir vertė yra "neapčiuopiama", perteikianti savo unikalumą visiems žmonėms. Jungtinės Karalystės profesorius John Feather knygoje apie apsaugos bibliotekose ir archyvuose valdymą teigia, jog kultūros paveldas yra visos visuomenės nuosavybė, nors į atskirus paveldo objektus teisę gali turėti asmenys, organizacijos arba institucijos⁴⁴. Daugelyje šalių šis paveldo nuosavybės dvilypis suvokimas yra paaiškinamas santykiu tarp valstybės bei materialaus ir dokumentinio paveldo⁴⁵. Dažniausiai bibliotekų ir archyvų funkcijos nesutampa dėl prieigos suteikimo, tiksliau tarp viešojo ir privataus naudojimo teisių nustatymo. Nepaisant to, koks yra kiekvienos valstybės požiūris į paveldo kaupimą, išsaugojimą ateities kartoms, jo reikšmę ateityje prognozuoti yra sudėtingas uždavinys, reikalaujantis atsakingo požiūrio. Bet kokių atveju tai neišvengiamas procesas, kai institucijose dirbantiems saugotojams tenka pasirinkti, kuriuos objektus išsaugoti ir laikyti paveldu.

Dokumentinis paveldas yra platesnė sąvoka, skirta apibūdinti rankraštiniam paveldui, jį apima ir nepopierines laikmenas, taip pat ir spausdintinių, garsinių, video bei kitokių dokumentinių

---

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ FEATHER J., *Managing preservation for libraries and archives*. Ashgate: 2007, p. 6.

⁴⁵ Ten pat.

paveldą. Siauresne prasme rankraštiniis paveldas –“archyvai ir archyvalijos”, įrodantys kolekcijos egzistavimą⁴⁶. UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ nuostatose dokumentiniu paveldu laikomi viso pasaulio istorijos šaltiniai nuo papiruso ritinių, molio lentelių iki filmų, garso įrašų arba skaitmeninių dokumentų.

Rankraštinių paveldą sudaro įvairi **dokumentinė medžiaga** – rankraštinės knygos, rankraščiai, piešiniai, brėžiniai, pozityvai, negatyvai, mikrofilmai, magnetinės juostos, kompaktinės plokštelės ir kitos laikmenos⁴⁷. Rankraštinio paveldo fondus bibliotekose sudaro ne tik patys rankraščiai, kaip ranka rašyti dokumentai, bet ir jiems prilygstantys dokumentai, autorizuoti ir neautorizuoti mašinraščiai, spaudinių korektūriniai egzemplioriai, fotografijos, brėžiniai⁴⁸. Seniau rankraštinio paveldo samprata buvo siejama tik su ranka rašytais dokumentais, vėliau į šią sąvoką įtraukti ir mašinėle spausdinti tekstai – mašinraščiai ir kompiuteriu rinkti tekstai. Šios išvardintos dokumentų formos aptinkamos fonduose ir jų paplitimas priklauso nuo fondo sudarytojo profesijos, pomėgių, domėjimosi sričių, laisvalaikio, gyvenimo būdo. Kiekvieno mokslininko fondas yra unikalus savo sudėtimi: dydžiu, dokumentų kiekiu, skirtingomis dokumentų rūšimis.

Rankraščių skyrius mokslinėje bibliotekoje atlieka panašias funkcijas, kaip ir valstybės archyvai. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatyme⁴⁹ **archyvas** apibrėžiamas kaip įstaiga arba jos struktūrinis padalinys, arba kita sukauptų dokumentų saugojimo vieta. Taip pat apibrėžiami jame saugomi objektai, t.y. dokumentai ir su juo susiję terminai. Minėto įstatymo skirsnyje “Dokumentų valdymas ir perdavimas” aprašyti tokie veiksmai: dokumentų valdymo organizavimas, rengimas, tvarkymas, apskaita, saugojimas, saugojimo terminai, naikinimas, perdavimas valstybės archyvams. Dokumentų visuma vadinama **nacionaliniu dokumentų fondu**, kurį sudaro valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, valstybės įgaliotų asmenų veiklos dokumentai, Lietuvoje įvairiais istorijos laikotarpiais veikusių valstybinių įstaigų ir įmonių veiklos dokumentai, taip pat valstybės archyvuose saugomi dokumentai.

Dokumentas – juridinio ar fizinio asmens veiklos procese užfiksuota informacija, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ar laikmenos⁵⁰. **Dokumentų valdymas** – valstybės ar savivaldybės institucijos, įmonės ar įstaigos, valstybės įgalioto asmens, nevalstybinės organizacijos,

⁴⁶ PACEVIČIUS, Arvydas. *Rankraštiniis paveldas ir istorinė atmintis*. Rankraštiniis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje (konferencija), Panevėžys, 2005 m., p. 14.

⁴⁷ Vilniaus Universiteto bibliotekos informacijos išteklių formavimo gairės [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.mb.vu.lt/Dokumentai/vub_info_istekliu_formavimo_gaires.pdf>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].

⁴⁸ LR Bibliotekų įstatymas, 2004 m. liepos 15 d., 17 str. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238641>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].

⁴⁹ LR archyvų ir dokumentų įstatymas, 2004 m. kovo 30 d. Nr. IX-2084 [interaktyvus]. Vilnius, 2004. [žiūrėta 2011 m. gegužės 1d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230851>.

⁵⁰ LR archyvų ir dokumentų įstatymas, 2004 m. kovo 30 d. Nr. IX-2084 [interaktyvus]. Vilnius, 2004. [žiūrėta 2011 m. gegužės 1d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230851>.

privataus asmens vidaus administravimo sritis, kuri apima dokumentų rengimą, tvarkymą, apskaitą, saugojimą. Dokumentą apibūdinanti informacija vadinama **kontekstine** - apima dokumento sandarą, turinį ir aplinką, sudaranti būtinas ir pakankamas sąlygas dokumento autentiškumui ir prieinamumui užtikrinti. Rankraščių skyriuje rankraščius apibūdinanti informacija pateikiama laikinuosiuose sąrašuose, o archyve – aprašuose. **Nuolatinis saugojimas** – išliekamąją vertę turinčių dokumentų saugojimas neribotą laiką⁵¹. Rankraščių skyriuje dokumentai saugomi pagal laikinojo ir nuolatinio saugojimo terminus. Laikinis saugojimas taikomas dokumentams, kol fondas dar nėra galutinai suformuotas, o papildomas naujais dokumentais.

Dokumentų visuma vadinama **nacionaliniu dokumentų fondu**, kurį sudaro valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, valstybės įgaliotų asmenų veiklos dokumentai, Lietuvoje įvairiais istorijos laikotarpiais veikusių valstybinių įstaigų ir įmonių veiklos dokumentai, taip pat valstybės archyvuose saugomi dokumentai.

Mokslininkų rankraštinis paveldas kaupiamas kiekvienam iš jų sudaromame **fonde** arba **archyve**. Fondas yra susisteminta ir atitinkamomis informacijos paieškos priemonėmis aprūpinta dokumentų sanakaupa, skirta saugojimui bei visuomenės informacijos poreikių tenkinimui⁵². Mokslininkų asmeniniai fondai arba archyvai susideda iš vieno asmens sukauptų privačių dokumentų. Terminas **privatus (asmeninis)** reiškia „1. Priklausantis atskiram asmeniui, nuosavas; 2. Netarybinis, neoficialus⁵³“. Ši sąvoka vartojama norint nurodyti priklausomybės aspektą, pabrėžiant bet kokio daikto ar dokumento sudarytojo kilmę ir juridinį statusą. Taigi bet kokie dokumentai, kurie yra įvardijami kaip „privatūs“, priklauso juridiniam, ne valstybiniam, arba privačiam fiziniam asmeniui.

Lietuvoje egzistuoja tradicija rankraščius kaupti ir saugoti ne tik archyvuose, bet ir specialiuose bibliotekų padaliniuose – rankraščių skyriuose. Mokslinės bibliotekos savo fonduose yra sukaupusios ir kaupia mokslininkų rankraštinių paveldą, saugomą sudarytuose asmenų archyvuose, arba fonduose. Bibliotekų rankraščių skyrius yra tapatus archyvui, jame galima rasti tiek juridinę galią turinčių „archyvinių dokumentų“, tiek rankraščių (dar vadinamų akcidencijomis) ir kolekcijų, atsidūrusių čia ne dėl tikslingo komplektavimo, o atsitiktinai⁵⁴.

1.2. Mokslininkų asmens fondai Vilniaus mokslinėse bibliotekose

---

⁵¹ Ten pat.

⁵² Mokslinės ir techninės informacijos terminų žodynas, Vilnius: 1983, p. 14.

⁵³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: 2000, p. 12.

⁵⁴ PACEVIČIUS, Arvydas. *Rankraštinis paveldas ir istorinė atmintis*. Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje (konferencija), Panevėžys, 2005 m., p. 14.

Negalime išmatuoti mokslininkų asmeniniame fonde saugomų dokumentų vertės ir įvardyti jų reikšmės, tik vadinti paveldu, taip išreiškiant unikalumą. Vis dėlto yra bendrų visų mokslininkų asmeninių fondų, talpinančių rankraštinių paveldą, bruožų ir ypatybių. Be rankraštinių mokslinę veiklą atspindinčių dokumentų, archyvai susideda iš kitokio pobūdžio asmens dokumentų. Dar 1980 m. Londone buvo parengtas mokslinės medžiagos saugojimo vadovas, kuriame patariama išskirti tris stambias grupes: asmeninio, profesinio ir visuomeninio gyvenimo dokumentai⁵⁵. Dėmesys asmeniniam mokslininko gyvenimui, jo biografijai atsieja jį nuo mokslinės bendruomenės ir sutelkia dėmesį į asmenybę. Sąsajos su šeima ir ankstyvuoju gyvenimo periodu prieš tampant mokslininku gali atskleisti asmens kelią į veiklą, dėl kurios jis tapo žymus ir reikšmingas. Taip pat mokslininkai paprastai būna gabūs ir aktyviai reiškiasi su mokslu nesusijusiose srityse, kurios atsiskleidžia jų sukauptose kolekcijose, kelionių bibliotekose, nuotraukose ir kituose dokumentuose. Mokslininko išpažįstamas tikėjimas, politinės pažiūros, priklausymas organizacijoms ir kitos asmeninės nusotatos taip pat gali būti randami jo fonde. Gyvenimas šeimoje ir susirašinėjimas yra ne tik informatyvus, bet ir įdomus šaltinis. Atsigrežiant į profesinę mokslininko gyvenimo pusę, paprastai fonduose randame didžiausios apimties tokios informacijos telkinių. Ši dokumentų dalis išduoda mokslininko priklausymą mokslinei bendruomenei, būnant dėstytoju, tyrinėtoju, mokslinės įstaigos instituto ar padalinio vadovu, rašytoju, redaktoriumi ir pan. Aktyvus visuomeninis gyvenimas patvirtina, kad mokslininkas sėkmingai dirba ne tik savo srityje ir nėra izoliuotas. Peter Harper savo straipsnyje mokslininko priklausymą viešajam arba visuomeniniam gyvenimui suskirsto į kelias formas arba būdus: dalyvavimas vyriausybės patariamojoje veikloje, universitetų komisijose ir tyrimų tarybose, tarnavimas, pagalbos teikimas tarptautinėms organizacijoms ir besivystančioms šalims, patariamoji veikla pramonės ar komercinėse įmonėse bei plataus profilio veikla, susijusi su visuomenės mokslo suvokimo formavimu⁵⁶. Taigi, mokslininkų asmeniniai fondai yra plačios tematikos, įvairių dokumentų formų, išsamiai mokslininko asmenybę (mokslinius interesus, profesinę veiklą, pomėgius, laisvalaikį, asmeninio gyvenimo detales ir pan.) perteikiantis dokumentų rinkinys, vertinamas kaip paveldas.

Šio darbo objektai yra trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų (VUB, LMAB ir LNB) mokslininkų rankraštinių paveldo kaupimo veikla. MAB ir VUB rankraščių skyriuose, be kitos archyvinės medžiagos, kaupiami mokslininkų (profesorių, docentų, mokslo darbuotojų archyvai). Tuo tarpu LNB rankraštyne daugiau kaupiami visuomenės veikėjų, rašytojų, kraštotyrininkų

---

⁵⁵ HARPER, P., Preserving scientific archives: the work of the National Cataloguing Unit for the Archives of Contemporary Scientists (NCUACS) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/4142052>>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 14 d.].

⁵⁶Ten pat.

archyvai. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo nuo 1991 m. LNB perduodami žymių lietuvių išėivijos veikėjų archyvai. Tokiu būdu biblioteka gavo kalbininko Prano Skardžiaus, filosofo Antano Maceinos ir kitų žymių išėivių archyvus.

LMAB bei VUB yra priskiriamas valstybinės reikšmės statusas. Tai dvi iš penkių Lietuvoje esančių bibliotekų, kuriose sukauptas rašto ir kultūros paveldas turi išskirtinę reikšmę.

Kiekviena iš bibliotekų yra išleidusi savo rankraštnių fondų katalogus, kuriuose surašyti visi fondai. Informacijos šia tema galima rasti ir bibliotekų internetinėse svetainėse, kuriose talpinami inventoriniai fondų sąrašai.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Šios bibliotekos steigėjo funkcijas vykdo Lietuvos mokslų akademija, įkurta 1941 m. sausio 16 d. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1991 m. vasario 12 d. priimtas „Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas“ ir buvo panaikinti MA statuso žinybos bruožai bei paskelbta Lietuvos MA personaline akademija⁵⁷. LMAB buvo įkurta 1926 m., kai Tadas Vrublevskis padovanojo ją Vilniaus visuomenei. Ji yra laikoma mokslo, kultūros ir edukacijos institucija.

LMAB Rankraščių skyriaus pagrindinė funkcija yra kaupti, tvarkyti, saugoti, moksliskai įsisavinti ir viešinti skyriuje saugomą dokumentinį paveldą ir Lietuvos mokslų akademijos narių, mokslo ir kultūros darbuotojų rankraštnių palikimą, jų asmeninius archyvus. Taip pat skyrius aptarnauja skaitytojus informacine ir rankraštnine medžiaga; konsultuoja skaitytojus, teikia informaciją apie skyriuje saugomus dokumentus; dalyvauja dokumentiniam paveldui skirtuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose projektuose bei programose⁵⁸. LMAB Rankraščių skyriuje saugomų dokumentų absoliuti dauguma savo kilme yra iš istorinės LDK teritorijos. Taigi daugiausia dokumentų yra istorijos šaltiniai. LMAB yra trečia didžiausia pagal turimų fondų dydį biblioteka Lietuvoje (po VUB ir LNB). Ji išsiskiria unikaliais LDK ir Mažosios Lietuvos kultūros paveldo paminklais. Tai liudija ir ypač iškilų Lietuvos mokslo, kultūros ir meno veikėjų (Jono Jablonskio, Meilės Lukšienės, Leono Gineičio, pirmųjų akademikų Vaclovo Biržiškos, Mykolo Biržiškos, Tado Ivanausko, Augustino Janulaičio, Juozo Matulio, Albino Rimkos, Konstantino Jablonskio ir daugelio kitų) rankraščiai bei knygos⁵⁹. Rankraščių skyriuje taip pat saugomi žymių Lietuvos mokslininkų, akademikų, daugumos XX a. Lietuvos istorikų, rašytojų, architektų ir kt. archyvai. Inventorinį fondų sąrašą šiuo metu sudaro 395 fondai, atskiro asmenų fondų sąrašo, pateikiamo internetiniame bibliotekos portale, kokį sukūrė LNB, nėra. Peržvelgus visą fondų sąrašą,

---

⁵⁷ Lietuvos mokslų akademija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lma.lt/index.php?lang=lt>>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 19 d.].

⁵⁸ Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. [interaktyvus]. Prieiga per internetą<<http://www.mab.lt/lt/veikla/statistika>>. [Žiūrėta 2010 m. kovo 27d.].

⁵⁹ Naujas Vrublevskių bibliotekos etapas: viltinga pradžia. Tarp knygu, 2010 m. balandis, p. 4.

galima išskirti 130 sukomplektuotų ir tebekomplektuojamų asmenų fondų. Ši skaičių sudaro ir mokslininkų fondai, kuriems galima priskirti 65 fondus. Skaičius nustatytas pagal mokslininko sąvokos apibrėžimą peržvelgus asmens archyvų sąrašą.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais Rankraščių skyriuje dažniausiai komplektuojami mokslo ir kultūros veikėjų asmens archyvai, kaupiami jų papildymai. 1990-1999 m. 8 fondus atidarė sudarytojai (2000-2007 m. – 8). Nors didžiąją daugumą archyvalijų sudaro šių dienų dokumentai, vis dar pasitaiko jau istoriniu įvykiu tapusį faktą ar asmenį liudijančių rašytinių šaltinių⁶⁰.

2003-2004 m. bibliotekos ataskaita leidžia ištirti, kaip buvo kaupiamas rankraštinių paveldas tais metais. LMAB Rankraščių skyrius 2003 m. į elektroninį katalogą įrašė 5 501 įrašą (visų sutvarkytų dokumentų bibliografiniai aprašai). Rankraštyno duomenų bazėje yra 19 430 įrašų (tuo tarpu VUB Rankraščių skyrius yra įrašęs 520 įrašų, o LNB – 2300 rankraštinių dokumentų įrašų).

2004 m. LMAB Rankraščių kataloge buvo 27 585 įrašai. Rankraščių skyrius į elektroninį katalogą įrašė 8 448 įrašus (visų sutvarkytų dokumentų bibliografiniai aprašai). 2004 m. skyriuje aprašyta 600 vnt. rankraščių; istoriko Algio Raulinaičio fonde (F322) aprašyta 500 rankraščių, taip pat 2 641 pavienių, naujai gautų rankraščių⁶¹.

LMAB fondą 2005 m. gruodžio 31 d. sudarė 261 394 s. vnt. rankraštinių dokumentų. 2005 m. bibliotekos Pagrindinis fondas papildytas 6 366 fiz. vnt. rankraščių. Rankraštyne sukomplektuoti keturi nauji mokslininkų fondai: Viktoro Ruokio (F375), Prano Kulikausko (F376), Reginos Kulikauskienės (F377), Petro Vasinausko (F378). 2005 m. gruodžio 31 d. LMAB rankraščių kataloge – 35 589 įrašai. Rankraščių skyrius 2005 m. į skyriaus elektroninį katalogą įrašė 9 240 įrašus (visų sutvarkytų dokumentų bibliografiniai aprašai). 2005 m. aprašyta 363 vnt. rankraščių ir Zigmo Kuzmickio fondas (F319), 100 vnt. Toliau buvo tvarkomas Algio Raulinaičio fondas (F322), aprašyta 636 rankraščių.

LMAB fondą 2006 m. gruodžio 31 d. sudarė 263 649 saugojimo vienetų rankraštinių dokumentų. 2006 m. bibliotekos Pagrindinis fondas papildytas 2 255 fiz. vnt. rankraščių. LMAB rankraštyne sukomplektuoti du nauji fondai, iš kurių vienas yra mokslininko hab. biomedicinos mokslų daktaro Alfonso Merkio (F 380). 2006 m. gruodžio 31 d. bibliotekos pagrindiniame elektroniniame kataloge (atspindimi naujai gaunami dokumentai, išskyrus rankraščius) buvo 162

---

⁶⁰ CICĖNIENĖ, R. LMAB Rankraščių fondų komplektavimo istorijos apžvalga. Tarp knygų, 2010 m. kovo mėn., p. 12.

⁶¹ MARCINKEVIČIUS, J., KAIRELIENĖ L., Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos 2003–2004 m. darbo ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://www.mab.lt/leidiniai/lmab2003-2004/93-121.pdf> >. [Žiūrėta 2011 m. kovo 27 d.].

128 įrašai – per metus papildyta 19 975 įrašais; rankraščių kataloge – 41 926 įrašai , papildyta 6 365 įrašais⁶².

2007-2010 m. laikotarpiu LMAB Rankraščių skyriuje sukomplektuota 15 naujų asmenų fondų. Iš jų 13 yra mokslininkų fondai.

2007 m. LMAB fondą 2007 m. gruodžio 31 d. sudarė 264 229 saug. vnt. rankraščių dokumentų. 2007 m. bibliotekos Pagrindinis fondas papildytas 580 fiz. vnt. rankraščių. Šiais metais įsteigtas naujas Vilniaus universiteto Ekologijos instituto darbuotojo, habilituoto biomedicinos mokslų daktaro, 2004 m. Lietuvos mokslo premijos laureato Vytauto Jonaičio fondas (F 381). Dokumentus padovanojo dr. Algimantas Jakimavičius. Jame galima rasti V. Jonaičio daktaro disertaciją, korespondenciją, asmeninius dokumentus, mokslinės veiklos dokumentus. Dokumentų chronologinės ribos: 1972-1997 m.

LMAB fondą 2008 m. gruodžio 31 d. sudarė 265 173 saug. vnt. rankraščių dokumentų. 2008 m. bibliotekos Pagrindinis fondas papildytas 944 fiz. vnt. rankraščių. 2008 m. sukomplektuoti trys Lietuvos MA narių korespondentų fondai: Pranciškaus Stanislovo Vaitkevičiaus (F 383), Jono Macevičiaus (F 384) bei Jono Dagio (F 385). Pranciškus S. Vaitkevičius – teisininkas, profesorius, Lietuvos Respublikos Seimo narys (1992-1996), LTSR Aukščiausiojo Teismo teisėjas. Fondą padovanojo pats sudarytojas. Jame galime rasti personaliją, apdovanojimus, vadovautas disertacijas. Dokumentų chronologinės ribos: 1943-2006 m. Kitas mokslininkas J. Macevičius – filosofas, Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto kūrėjas ir direktorius (1977-1984). Fondas gautas per p. A. Puteliene, Lietuvos MA bibliotekos skyriaus vedėją Kultūros, filosofijos ir meno institute. Jame galima rasti J. Macevičiaus straipsnių, išrašų rankraščius, darbinės veiklos dokumentus. Chronologinės ribos: 1959-1997 m. Trečiasis mokslininkas – J. Dagys, botanikas, augalų fiziologas, Lietuvos botanikų draugijos pirmininkas (1953-1982). Fondas gautas iš sudarytojo sūnaus, p. R. J. Dagio, per bibliotekos direktorių dr. J. Marcinkevičių. Archyve sukaupta J. Dagio korespondencija, visuomeninės veiklos dokumentai, mokslo darbai, personalija. Dokumentų chronologinės ribos: 1921-1982 m.

LMAB fondą 2009 m. sudarė 266716 vnt. rankraščių dokumentų. 2009 m. Pagrindinis fondas papildytas 1543 vnt. rankraščių. 2009 m. LMAB Rankraščių skyriuje pradėti komplektuoti 6 nauji fondai, iš kurių 5 yra mokslininkų. Pirmasis – geologo, habilituoto mokslų daktaro, profesoriaus, LMA Geologijos ir geografijos instituto direktoriaus pavaduotojo Povilo Suveizdžio (F 386). Šiuo metu fonde galime rasti mokslinės veiklos dokumentus, straipsnių ir pranešimų rankraščius. Fondas gautas iš sudarytojo ir Lietuvos MA bibliotekos skyriaus vedėjos

---

⁶² Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. [interaktyvus]. Prieiga per internetą<<http://www.mab.lt/lt/veikla/statistika>>. [Žiūrėta 2010 m. kovo 27d.].

institute S. Dagienės. Dokumentų chronologinės ribos: 1961-1989 m. Kito fondo (F 387) sudarytoja Marija Banikonienė – buvusi Lietuvos paminklų restauravimo ir projektavimo instituto darbuotoja bei istorikė. Fonde saugomos Vilniaus miesto kvartalų, atskirų namų istoriniai tyrimai ir apžvalgos, išrašai istoriniams tyrimams. Chronologinės ribos: 1956-1987 m. Trečiasis fondas F 389 priklauso Algimantui Jakimavičiui, entomologui, biomedicinos mokslų daktarui, zoologijos mokslo Lietuvoje istorikui, bibliofilui. Šis fondas tik pradėtas komplektuoti prašant sudarytojui. Ketvirtasis fondas F 390 – Mykolo Giedraičio, LDK istoriko, gyvenančio Oksforde, pradėtas siųsti paties sudarytojo. 2009 m. fonde buvo saugomi du M. Giedraičio straipsniai (rankraščio teisėmis), skirti pirmiems LDK valdovams. Chronologinės ribos: 1984-2004 m. Kitais metais fondas gausiai pasipildė susirašinėjimu su Jurgiu Giedraičiu, Giedraičių giminės genealoginiais tyrinėjimais ir patvirtinančių dokumentų kopijomis iš įvairių archyvų, mokslinės veiklos dokumentais ir korespondencija. Paskutinis 2009 m. LMAB sudarytas mokslininko fondas (F 391) priklauso Meilei Lukšienei, gautas sudarytojos valia iš dukters hab. dr. istorikės Ingės Lukšaitės.

2010 m. gruodžio 31 d. rankraščių kataloge buvo 61 396 įrašai (papildyta 4 863 įrašais). Rankraščių skyrius sukūrė 368 autoritetinius įrašus, į skyriaus elektroninį katalogą įrašė visų sutvarkytų dokumentų bibliografinius aprašus (4 644 vnt.): buvo kataloguojami F 215, F 183, F 157, F 43, F 322 fondai ir naujai gauti pavieniai rankraščiai⁶³.

2010 m. LMAB Rankraščių skyriuje sukomplektuoti 4 nauji fondai, iš kurių visi priskirtini mokslininkams. Nastazijos Kairiūkštytės, istorikės, humanitarinių mokslų daktarės, ilgametės Lietuvos istorijos instituto darbuotojos fondas (F392). Jame galime rasti mokslinės veiklos dokumentus, straipsnių ir pranešimų rankraščius, išrašus iš įvairių archyvų apie 1944-1960 m. Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos gyventojų ūkinį, visuomeninį ir politinį gyvenimą, korespondenciją. Fondas gautas iš sudarytojos ir tebekomplektuojamas. Dokumentų chronologinės ribos: 1988-2007 m. F 393 – Antano Stanevičiaus, agronomo botaniko, biomedicinos mokslų daktaro, LŽŪU garbės daktaro, Žemdirbystės katedros profesoriaus, buvusio Žemės ūkio pirmininko, Lietuvos mokslo tarybos nario fondas, gautas iš profesoriaus Algirdo Motuzo. Fonde galima rasti mokslinės veiklos dokumentus, straipsnių ir pranešimų rankraščius, korespondenciją. Chronologinės ribos: 1956-2007 m. Paskutinis 2010 m. pradėtas komplektuoti fondas – Stasio Algimanto Goberio, technologijos mokslų daktaro, ilgamečio Vilniaus Gedimino technikos universiteto Termoizoliacijos instituto Kaitrai atsparių betonų laboratorijos vedėjo, aktyvaus Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos nario (F 395). Gautas iš dukros Birutės Rūtos Goberytės Vitkauskienės. Fonde galime rasti asmeninius ir mokslinės veiklos dokumentų,

---

⁶³ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos veiklos 2010 m. ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.mab.lt/assets/files/dokumentai/ataskaita2010.pdf>>. [Žiūrėta 2011 m. kovo 27 d.].

straipsnių ir pranešimų rankraščių, korespondenciją, dienoraščius, nebaigtus rengti 2008-2010 m. mokslinius darbus, išradimų patentus, fotonuotraukas. Fondas yra tebekomplektuojamas, jo chronologinės ribos yra 1968-2010 m.⁶⁴.

2007-2010 m. laikotarpiu LMAB Rankraščių skyriaus fondai gausiai pasipildė archyviniais dokumentais Lietuvos MA akademikų, narių korespondentų, kitų žymių Lietuvos mokslo, kultūros ir meno veikėjų asmeniniai rankraščių fondai.

1. 2007-2009 m. akademikas Vytautas Merkys savo fondą (F291) papildė ypatingai vertingais dokumentais (1940-1943 m. pavieniai lietuvių visuomeninių ir politinių organizacijų dokumentai, Lietuvos aktyvistų fronto *Memorandumas*, lenkų pasipriešinimo Lietuvoje judėjimo dokumentai, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos leidžiamos *Apžvalgos*, spaudos atgavimo istorijos dokumentų kopijos iš Rusijos archyvų bei reti 1920 m. atsišaukimai ir 1943 m. pavieniai spaudiniai), susirašinėjimu su istorikais.
2. 2007-2008 m., daug dokumentų padovanojo akademikės, archeologės R. Kulikauskienės (F 377) duktė. Tai mokslinių tyrinėjimų, archeologinių kasinėjimų medžiaga, straipsnių rankraščiai, fotografijos, negatyvai, personalija, korespondencija. 2007-2010 m.
3. Lietuvos mokslų akademijos narys – korespondentas Mindaugas Strukčinskas (F 307) savo fondą gausiai papildė šiais dokumentais: 1) 2007 m.: LTSR MA Botanikos instituto Fitopatogeninių mikroorganizmų biologijos laboratorijos (sektorius) mokslinės veiklos ataskaitos (1964-1988), fondo sudarytojo publicistiniai tekstai (1999-2007), sudarytos mokslininko gyvenimo kronikos (1977-1992) ir kita; 2) 2008 m.: straipsnių autografai, darbinės ir mokslinės veiklos dokumentai; 2) 2010 m.: asmens dokumentai, diplomai, disertacija, medžiaga, skirta augalams patogenų ir jų sukeliamų ligų lietuviškų pavadinimų žodynui ir kt.
4. Akademikas Antanas Tyla (F 290) gausiai papildė savo asmeninį fondą disertacijomis, mokslinės bei visuomeninės veiklos dokumentais, korespondencija, Pasaulio Anykštėnų bendrijos dokumentais ir kt.
5. Akademikas Antanas Buračas (F 294) papildė savo fondą mokslinės veiklos, dalyvavimo žmogaus teisių gynimo veikloje dokumentais, fotografijomis, straipsnių mašinraščiais, asmeniniais dokumentais.

---

⁶⁴ Interviu su E. Kuliešiene metu gauta nepublikuota medžiaga „Fondų komplektavimo strategijos ir dinamika“.

6. Akademiko Juozo Jurginio (F 295) fondą mokslinės veiklos dokumentais, gausia korespondencija papildė jo sūnus.
7. Istoriko akademiko Broniaus Vaitkevičiaus fondą (F 367) dokumentais, susijusiais su „Lietuvos TSRS istorijos“ rengimu, papildė Stasė Overaitė⁶⁵.

Sudaryti nauji ir papildyti jau sudaryti mokslininkų asmeniniai fondai LMAB Rankraščių skyriuje leidžia teigti, kad kaupimo veikla vykdoma intensyviai ir sėkmingai. 13 fondų iš 15 yra mokslininkų ir palyginti su kitomis dvejomis tiriamomis saugyklomis, LMAB yra lyderė, sudaranti daugiausia mokslininkams skirtų fondų.

Vilniaus Universiteto biblioteka. 2011 m. sausio 1 d. rankraštyne yra 310 didesnės ar mažesnės apimties fondai, 283 204 įvairių rūšių dokumentai⁶⁶. Iš jų sudarytų mokslininkų asmeninių fondų yra 230. Kiek šiuo metu yra naujai sudarytų ir dar tebekomplektuojamų bei tebetvarkomų mokslininkų asmeninių fondų, galima sužinoti peržiūrėjus laikinuosius sąrašus bibliotekos Rankraščių skyriaus skaitykloje. Tačiau kol fondas yra komplektuojamas arba tvarkomas, mokslininkų dokumentus tirti leidžiama tik gavus jų sutikimą. Laikinasis fondo sąrašas yra bibliotekos terminas, netinkamas archyvuose, kuriuose vartojamas terminas apyrašas. Nors saugojimo vienetai – dokumentai – vadinami taip pat. Fondą sudarantys dokumentai kaupiami tol, kol jo sudarytojas yra gyvas. Mokslininkui mirus, fondas tampa atviras skaitytojams, nes yra baigtas komplektuoti, nauja medžiaga nebepapildomas ir nebetvarkomas. Todėl informacija apie kaupiamus mokslininkų archyvus bibliotekose nėra paprastai prieinama. Tai galima paaiškinti tuo, jog panaudojus tokią informaciją moksliniame darbe ir pacitavus šaltinį, informacija pakeitus dokumentų eiliškumą arba perkėlus juos į kitą fondą taps klaidinga.

Vienas iš korteliniame VUB Rankraščių skyriaus kataloge atspindėtų mokslininkų fondų – Jono Kabelkos (F 226) fondas. Tai Lietuvos kalbininkas, filologijos mokslų daktaras, baltistas bei vertėjas. (1914-1986). Galima iš arčiau pažvelgti į fondo aprašymą kortelėse, jo turinį ir aprašymo principus. Dokumentai suskirstyti į 11 sričių:

1. Personalia
2. Korespondencija
3. Mokslo dokumentai
4. Mokslinė veikla
  - a) Disertacijos gynimo ir knygos išleidimo dokumentai
  - b) Vadovėliai
  - c) Žodynai

---

⁶⁵ Interviu su E. Kuliešiene metu gauta nepublikuota medžiaga „Fondų komplektavimo strategijos ir dinamika“.

⁶⁶ Interviu su N. Šulgiene metu gauta nepublikuota medžiaga.

- d) Straipsniai
- e) Atsiliepimai, recenzijos, pastabos, scenarijai
- f) Leidybinė veikla
- 5. Tarnybinė ir pedagoginė veikla
- 6. Vertimai
- 7. Visuomeninė veikla
- 8. Kiti dokumentai
- 9. Dokumentai apie Joną Kabelką
- 10. Fotografijos
- 11. Kitų asmenų dokumentai.

Kaip matome, tai būdingas humanitarinių mokslų srities atstovo fondo dokumentų teminis suskirstymas. Kortelėse aprašytas kiekvienas dokumentas. Mokslinės veiklos skyrelyje „Atsiliepimai, recenzijos, pastabos, scenarijai“ randame vieną iš dokumentų:

F 226-176

Kabelka Jonas

Atsiliepiamas apie R. Mečkaitės diplominį darbą „Lietuvių dailiosios tekstilės terminai“.

V., b.m.

Rankr., liet.k., 4 lap.; 20,5×17 cm.

Aštuntajame skyrelyje „Kiti dokumentai“ vyrauja iškarpos iš laikraščių, kvietimai į renginius. Skyrelyje „korespondencija“ yra dalykinio arba asmeninio pobūdžio laišakai, sveikinimai ir atvirlaiškiai.

Visi šie aprašymai liudija, kad mokslininkų paveldas VUB Rankraščių skyriuje kaupiamas ir saugomas pagal priimtą rankraščių aprašą.

VUB Rankraščių skyriaus inventoriniame asmenų fondų sąraše pateikiami 230 asmenų fondai. Iš jų 165 fondus galime laikyti mokslininkų. Į šį skaičių įeina ir šiuo metu sėkmingai dirbantys ir savo fondą papildantys 36 mokslininkai. Iš daugiau žinomų asmenų, atstovaujančių įvairias mokslo šakas, galima paminėti šių asmenų fondus: Kazio Bobelio, Zenono Butkaus, Vaclovo Dargužo, Broniaus Genzelio, Juozapo Girdzijausko, Sigito Jegelevičiaus, Liudo Jovaišos, Mečislovo Jučo, Benedikto Juodkos, Jono Kubiliaus.

VUB kasmet nuo 2000 m. leidžiamose ataskaitose surašyti įvairiais būdais gauti arba papildyti mokslininkų asmens fondai.

2000 m. rankraštyne atidaryti du nauji fondai: VU profesorės Birutės Baltrušaitytės-Masionienės (F 271), kuri perdavė jos dukros. Lietuvos katalikų mokslų akademija perdavė generolo Stasio Raštikio archyvą (F 273). Savo ar kitų mokslininkų fondus rankraštine medžiaga papildė šie mokslininkai arba šeimos nariai: profesorius Mindaugas Strukčinskas papildė prof. Petro Šalčiaus asmens fondą (F 181) jo studijomis, paskaitų konspektais, korespondencija, ikonografinė medžiaga; matematikos prof. Vytauto Paulausko fondą papildė jo žmona jaunystės laikų nuotraukomis; docentas Vincentas Lukoševičius perdavė Vytauto Didžiojo ir Vilniaus Universitetų dėstytojo, ekonomisto dr. Domo Cesevičiaus rankraščius; savo fondus nauja medžiaga papildė dr. Vaclovas Dargužas, prof. Mečislovas Jučas. VU garbės daktaro prof. Edvardo Varnausko pastangomis į rankraštyną atgabentas etnologo, Stokholmo ir Upsalos universitetų dėstytojo Juozo Lingio archyvas; šeima perdavė prof. Levo Vladimiro archyvą. Buvo tęsiamas darbas su seniau gauta, bet dar nesutvarkyta mokslininkų archyvų medžiaga (prof. Broniaus Dundulio, prof. Zenono Ivinskio, dr. Barboros Vileišytės ir t.t.).⁶⁷

2001 m. dr. Barbora Vileišytė dokumentais papildė savo archyvą (F 184). Nijolė Šalčius atvyko iš Amerikos ir padovanojo prof. Vytauto Landsbergio ir savo vyro Almaus Šalčiaus, ekonomikos prof. Petro Šalčiaus sūnaus, korespondenciją. Savo fondą papildė M. Jučas. Kiti asmenys papildė šiuos mokslininkų archyvus: prof. B. ir P. Dundulį, prof. Marijos Gimbutienės⁶⁸.

2002 m. bibliotekos rankraščių skyriaus mokslininkų fondai toliau buvo pildomi privačių asmenų iniciatyva. Istorikė Genovaitė Gustaitė iš įvairių asmenų surinko VU doc. Kristinos Rickevičiūtės laiškus ir fotografijas, jas išaiškino ir perdavė į doc. K. Rickevičiūtės fondą; Vytautas Alseika papildė sesers prof. M. Gimbutienės fondą; Gediminas Ilgūnas rankraštynei perdavė prof. S.Kairio žmonos Sibiro metų užrašus ir eilėraščius, menotyrininkė Zita Žemaitytė perdavė savo korespondenciją su Jurgiu Gimbutu. Savo tėvo archyvą papildė VU prof. Mykolo Kaveckio dukra Irena Tumienė. Kiti mokslininkai patys pildė savo fondus: dr. Barbora Vileišytė, dr. Vaclovas Dargužas⁶⁹.

2003 m. toliau buvo gausinami mokslininkų asmens archyvai: atidaryti penki nauji asmenų fondai. Matematikos prof. Petro Katiliaus našlė perdavė saugoti jo archyvą; atidarytas geografo prof. Vytauto Dvarecko, doc. Vytauto Skuodžio asmens fondas; savo archyvą perdavė Filologijos fakulteto doc. Elena Kuosaitė-Jašinskienė⁷⁰. 2003 m. visoje bibliotekoje didžiausias komplektavimo šaltinis buvo dovanos.

---

⁶⁷ Vilniaus Universiteto biblioteka 2000 m., Vilnius: 2003, p. 43.

⁶⁸ Vilniaus Universiteto biblioteka 2001 m. Vilnius: 2002, p. 24.

⁶⁹ Vilniaus Universiteto biblioteka 2002 m. Vilnius: 2003, p. 20.

⁷⁰ Vilniaus Universiteto biblioteka 2003 m. Vilnius: 2004, p. 12.

2004 m. Rankraščių skyrius pasipildė palyginti su kitais metais gausiai, priimta 5542 laikinojo saugojimo vienetų dokumentų ir sudaryti 6 nauji Vilniaus universiteto mokslininkų ir 2 išėivijos lietuvių asmens fondai:

1. Stasys Žeiba (F 283) - geologas, VU dėstytojas, jo fondą sudaro 1949 m. – 1999 m. dokumentinė medžiaga (biografinio pobūdžio dokumentai, mokslo darbai, straipsniai, recenzijos, pranešimai ir t.t.)
2. Juozas Paškevičius (F 284) - geologas, VU profesorius: nepublikuoti darbai, darbai iš geologijos istorijos.
3. Ruvinas Ptašekas (F 285) – gydytojas patologas anatomas, VU profesorius: mokslinės veiklos rankraščiai, mokslinių tyrimų medžiaga.
4. Sigitas Jegelevičius (F 287) – istorikas archyvistas, VU dėstytojas: mokslo darbai, straipsniai, pranešimai, recenzijos, korespondencija ir t.t.
5. Alfonsas Žiurlys (F 288) – teisininkas, VU dėstytojas: asmens, mokslo ir studijų dokumentai, straipsniai, korespondencija, fotografijos, atsiminimai apie jį.
6. Algis Mickūnas (F 289) – filosofas, Ohio (JAV) universiteto profesorius: A. Mickūno paskaitų tekstai, kitų filosofų straipsniai ir konferencijų medžiaga.
7. Rolandas Pavilionis (F 290) – profesorius, VU rektorius: mokslo darbų sąrašai, straipsniai, pranešimai, kalbos, asmeninė bei tarnybinė korespondencija; VU mokslinės bei ūkinės veiklos dokumentai ir t.t.
8. Benediktas Juodka (F 291) – akademikas, VU rektorius: sveikinamieji raštai jo inauguracijos rektoriumi ir VU 425 metų jubiliejaus proga.

Nauja medžiaga pasipildė doc. Vytauto Skuodžio asmens fondas. Rankraštynas užsiima ne tik fondų komplektavimu, bet ir priima vertingus pavienius dokumentus ar jų grupes. Pavyzdžiui, 2004 m. iš knygų leidėjo ir kultūros veikėjo Jono Lenktaičio (JAV) palikimo atsirinkta istoriko, buvusio VDU dėstytojo, Jono Matuso lietaratūrinių rašinių rankraščiai⁷¹.

2005 m. sudaryti 2 nauji VU mokslininkų ir 1 Kanadoje gyvenančio asmens fondai:

1. Literatūrologas, prof. habil.dr. Juozapas Girdzijauskas (F 292).
2. Istorikas, archeologas, prof. habil.dr. Mykolas Michelbertas (F 293).
3. Otavos universiteto prof. Ginutis Genius Procuta (F 294).⁷²

⁷¹ Vilniaus universiteto biblioteka 2004 m. Vilnius: 2005, p. 42.

⁷² Vilniaus Universiteto biblioteka 2005 m. Vilnius: 2006, p. 45.

2009 m. Rankraščių skyriaus fondas pasipildė ypatingai vertinga prof. Domo Kauno dovanota M. Jankaus ir „Aušros“ laikraščio archyvo medžiaga. Fondai toliau buvo papildomi: perduoti A. J. Greimo dokumentai, dr. J. Lingio fondą papildė korespondencija⁷³.

Galima išsamiau panagrinėti profesoriaus Domo Kauno fondą (F 179). Iš viso fonde yra 23 kartus priimta medžiaga, apimant laikotarpį nuo 1983 iki 2009 m. Fondas yra nuolat papildomas. Jį sudaro įvairių asmenų atsiminimai (Mažosios Lietuvos buvusių gyventojų, Stanislovo Biržiškos), kuriuos užrašė D. Kaunas, atsiliepimai apie P. Jakšto darbų rankraščius, straipsniai ir publikacijos, tyrinėjimai, fotografijos, atsiminimai. Fondui būdinga tai, kad jame dar saugomas atskiras „Aušros“ redakcijos ir M. Jankaus archyvas. Visi šio archyvo dokumentai aprašyti D. Kauno. Fonde vyrauja korespondencija (laiškai, atvirlaiškiai, sveikinimai), atsiminimai. 1986 m. sudarytojas įteikė bibliotekai saugoti vieną rankraštį, pavadintą „Vydūno asmenį liudijantys dokumentai“. 1984 m. į rankraštyną priimta saugoti 61 fotografija ir 3 rankraščiai, kurie buvo nupirkti per Kauno antikvarinį knygyną, kuriam buvo sumokėta 130 rublių. Laikinajame fondo sąrašė galima rasti dokumentų aprašymus pagal jų eilės numerį, medžiagos pavadinimą, sukūrimo metus, saugojimo vienetų skaičių, lapų skaičių bei laikinojo šrifto numerį. Taip pat šiame sąrašė yra pateikiami dokumentų perdavimo-priėmimo aktai, kuriuos pasirašo fondo sudarytojas arba asmuo, perduodantis dokumentus bei atsakingas bibliotekos Rankraščių skyriaus darbuotojas. Dokumentų perdavimo-priėmimo aktus patvirtina bibliotekos direktorius. Paskutinis aktas, kurį sudarė D. Kauno dokumentams, yra patvirtintas VUB direktorės informacinei ir kultūros paveldo veiklai doc. dr. Marijos Prokopčik. Šiame akte į biblioteką priimami dokumentai arba saugojimo vienetai yra pažymimi suskirstytoje skiltyje, t.y. dvylikos dokumentų formų lentelėje. Ją sudaro: pergamentų, rankraščių, albumų, fotografijų (pozityvų ir negatyvų), mikrofilmų, filmo juostų, piešinių ir brėžinių, magnetinių juostų, spaudinių, knygų ir kiti saugojimo vienetai.

LNB yra pagrindinė visiems vartotojams prieinama mokslinė Lietuvos biblioteka, komplektuojanti universalų dokumentų fondą įvairiomis kalbomis. Kaip ir Lietuvoje, visos nacionalinės bibliotekos savo veikla siekia kaupti ir išsaugoti ateities kartoms nacionalinį raštijos ir spaudos paveldą⁷⁴. Nacionalinė biblioteka yra išlaikoma valstybės lėšomis ir atlieka Lietuvos Seimo bibliotekos funkcijas bei sudaro vieną iš bibliotekų sistemos grupių. Taip pat ji vienintelė iš trijų darbe tiriamų bibliotekų, kurioje yra saugomas depozitinis fondas. Depozitiniai fondai yra sudaromi

⁷³ Vilniaus Universiteto biblioteka 2009 m. Vilnius: 2010, p. 26.

⁷⁴ Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas, sud. A. Glosienė. Vilnius: 2009, p. 51.

iš retai naudojamų, bet nepraradusių savo kultūrinės, mokslinės bei istorinės vertės dokumentų, siekiant optimaliai panaudoti bibliotekų saugyklas ir sumažinti saugojimo išlaidas⁷⁵.

LNB Rankraščių skyriuje saugomi dokumentai ar jų rinkiniai, susiję su Lietuvos istorija, kultūra, mokslu bei kitais visuomenės gyvenimo reiškiniais ar įvykiais. Tai literatūros, meno, mokslo ir visuomenės veikėjų archyvinis palikimas bei pavieniai dokumentai, šapirografu, hektografu ar kitu būdu dauginti mažatiražiai leidiniai, užsienyje gyvenančių asmenų sukauptų dokumentų kopijos (jei pačių dokumentų nėra Lietuvoje), nevalstybinių organizacijų archyvinė medžiaga, disertacijų privalomasis egzempliorius⁷⁶. Istoriniai aktai, autografs, nuotraukos bei kiti dokumentai nuo XV a. iki šių dienų sudaro per 200 atskirų fondų – asmenų, bažnytinių žinybų, įvairių draugijų ir organizacijų, redakcijų archyvų bei LNB RKRS sudaryti dokumentų rinkiniai. Šie fondai pradėti kaupti 1919-1920 m., kai į buvusią Centrinę biblioteką buvo gabenami be globos likę ir išsaugojimo tikslais perduoti asmenų, įstaigų, vienuolynų, dvarų archyvai ar jų dalys.⁷⁷

Tiriant regioninio paveldo kaupimą, svarbu paminėti 2005 m. konferenciją, skirtą Gabrielės Petkevičaitės-Bitės kultūriniam palikimui. Pranešime, skirtame LNB Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomiems Panevėžio regiono dokumentams, apžvelgiami fondai, sudarantys 75 000 saugojimo vienetų. Šio regiono istoriniai dokumentai saugomi keliuose fonduose, taip pat ir asmenų archyvuose – Juozo Daugirdo (F 94), sukaupusio įvairių Lietuvos miestų istorinių aktų kolekciją; Jurgio Bukėno; Salomėjos Nėries; Jono Balio; Juozo Urbšio (F 15), diplomato, vertėjo; Piotro Veriovkino, Juozo Rimanto (F 47), bibliotekininko, bibliografo, literato; Stepono Šulsko (F 126), kraštotyrininko. Matome, kad kai kurie iš jų užsiėmė ir moksline veikla.

Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugojama daugiau kaip 70 000 archyvinių dokumentų saugojimo vienetų. Dokumentai padalinti į du pagrindinius fondus:

1. Senos ir retos Europos spaudos fondas (XV–XVIII a., taip pat didelės memorialinės bei poligrafinės vertės XIX - XX a. leidiniai);
2. Autografs, istoriniai aktai, nuotraukos ir kiti dokumentai (nuo XV a. iki šių dienų) sudaro 215 atskirų dokumentinių rinkinių.

---

⁷⁵ Lietuvos bibliotekų fondo nuostatai, 2006 m. gruodžio 11 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289116>.

⁷⁶ STEPONAITIENĖ J., Naujovių dešimtmetis Rankraščių skyriuje. In Bibliotekininkystė 1998. LNMMB veikla (1989-1998). Vilnius: 1999, p. 21.

⁷⁷ MACKEVIČ, T., *Panevėžio regiono istoriniai dokumentai Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus fonduose*. In Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje (konferencija). Panevėžys: 2005 m., p. 53.

Šiam tyrimui aktualūs asmens fondai sudaro didžiąją dalį (144 fondai) pastarojo dokumentų fondo. Tai XIX - XX a. asmenų (lietuvių rašytojų, visuomenės veikėjų, mokslininkų, menininkų, gyvenusių Lietuvoje ir užsienyje) archyvai⁷⁸.

*1 lentelė. Asmeninių ir mokslininkų fondų pasiskirstymas
Vilniaus mokslinių bibliotekų Rankraščių skyriuose*

	Fondai	Asmeniniai fondai	Mokslininkų fondai
LNB	215	144	44
LMAB	395	130	65
VUB	310	230	162

Daugiausia mokslininkų asmens archyvų saugoma VU bibliotekos Rankraščių skyriuje. Tam yra keletas priežasčių, pagrindinė ta, jog Vilniaus Universiteto biblioteka yra akademinė, daugiausia kaupianti VU garbės daktarų, VU auklėtinių, mokslininkų archyvus, kurie vienaip ar kitaip buvo ir yra susiję su Vilniaus universitetu.

Taip pat galime palyginti tris bibliotekas pagal rankraštyuose saugomų fondų kiekį 2003 metais.

*2 lentelė. Vilniaus mokslinių bibliotekų rankraštyų fondai 2003 m.*⁷⁹

	Fondų skaičius	Asmenų fondai	Kiti fondai	Pergamentų fondai
LNB	240	109	100	1
LMAB	377	161	210	5
VUB	284	161	122	1

Kaip matome, daugiausia fondų sukaupė LMAB. Labai gausią statistinę poziciją užima asmenų fondai. Pagal asmenų fondų skaičių vienodas vietas užima LMAB ir VUB rankraščių skyriai.

Rankraštinio paveldu pastoviai domisi mokslo darbuotojai, doktorantai, magistrantai, studentai, kraštotyrininkai ir kiti vartotojai. Nemažai atvyksta iš užsienio (apie 20%), daugiausia iš Lenkijos. 2003 m. duomenimis, daugiausia rankraščių iš fondų į skaityklą išduota VUB – 30 292 saugojimo vienetų. LMAB išduota perpus mažiau dokumentų – 15 364 vienetai. LNB išduota 7891 rankraščių vienetas⁸⁰.

⁷⁸ LNB Retų spaudinių ir rankraščių skyrius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://rkrs.lnb.lt/skyriu/veikla/>>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].

⁷⁹ MARCINKEVIČIUS J., *Vilniaus didžiųjų bibliotekų rankraštyų informaciniai resursai ir jų vartotojai*. In Moksliniai lenkų-lietuvių kontaktai archyvinių ir bibliotekinių rinkinių šviesoje. Varšuva: 2004, p. 5.

⁸⁰ Ten pat, p. 7.

2. MOKSLININKŲ RANKRAŠTINIO PAVELDO VALDYMAS VILNIAUS MOKSLINĖSE BIBLIOTEKOSE

2.1. Rankraštinio paveldo kaupimo kriterijai

Mokslininkų rankraštinis paveldas mokslinėse bibliotekose, kaip ir visos saugomos knygos bei dokumentai yra kaupiamas dėl įvairių priežasčių ir tikslų. Pagrindinis tikslas – išsaugoti mokslinį palikimą ateities kartoms, taip pat prisidėti prie mokslinių tyrimų ir informacinių visuomenės poreikių tenkinimo. Paveldo kaupimas neatsiejamas nuo pagrindinių bibliotekų funkcijų, kurias biblioteka atlieka kaip socialinė institucija. Bet kurios bibliotekos trys pagrindinės funkcijos yra kumuliacinė (kaupimo), mnemotinė (atminties išsaugojimo) ir komunikacinė⁸¹. Šios funkcijos užtikrina dokumentų kaupimą ir saugojimą bei vartotojų poreikių tenkinimą. Mokslininkų rankraštinis paveldas yra kaupiamas pasitelkiant atminties išsaugojimo funkciją, kuriai įgyvendinti reikalinga paveldo sklaida, arba komunikacija. Rankraštinis paveldas kaupiamas ateities kartoms, o kad būtų užtikrinta jo sklaida, vykdoma komunikacinė bibliotekų funkcija. Ji atlieka tarpininko vaidmenį tarp bibliotekos ir vartotojo. Paveldo saugojimas negali egzistuoti be perimamumo ir perdavimo iš kartos į kartą.

Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas yra nenutrūkstamas procesas: vieno asmens fondo sukūrimas, pildymas, tvarkymas yra „gyvas“ procesas. Tai susiję su mokslininko gyvenimo aplinkybėmis bei vaidmeniu formuojant fondą. Mokslininko aktyvumas ir vaidmuo formuojant savo archyvinį fondą vienos iš bibliotekų rankraštyne priklauso nuo jo paties. Mokslininko artimieji po jo mirties, gavę teisę į jo rankraštinį palikimą, žymiai prisideda prie fondo likimo. Tik nuo jų valios priklauso, ar rankraštinis paveldas taps prieinamu visiems atiduodant jį tvarkyti rankraščių skyrių darbuotojams, ar liks jų namuose. Mokslinių bibliotekų fondų kaupimo kriterijai yra kitokie nei likusių bibliotekų. Tam įtakos turi mokslinių bibliotekų vartotojai, kaupiamo paveldo pobūdis ir kt. Taigi, formuojant bibliotekos rankraščių skyriaus mokslininkų asmens fondus, galima išskirti šiuos kriterijus, turinčius reikšmės fondų komplektavimui:

1. Mokslininko aplinka (artimieji);
2. Bendra bibliotekos fondų komplektavimo politika.
3. Bibliotekos bendradarbiavimas su kitomis institucijomis. Pavyzdžiui, jei fondai dubliuojasi (t.y. kartais fondai, kuriuos sudaro mokslininkų rankraštinis paveldas, būna perkeliama iš vienos bibliotekos rankraščių skyriaus į kitą arba

---

⁸¹ Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas, sud. A. Glosienė, 2009, p.103.

tų pačių mokslininkų fondai būna keliose bibliotekose), jų formavimas priklausys nuo skirtingų bibliotekų požiūrio ir susitarimo.

VUB Rankraščių skyriaus vedėja Nijolė Šulgienė atskleidė kai kuriuos rankraštinių dokumentų komplektavimo aspektus, lemiančius dokumentų komplektavimo sėkmę. Ją lemia daugelis priežasčių.

Mokslinių bibliotekų fondai kaupiami atsižvelgiant į mokslininkų ir jų mokslinės bei tiriamosios veiklos poreikius. Komplektavimo politika ir fondo sudarymo specifika kiekvienoje mokslinėje bibliotekoje taip pat skirtinga. Pagal šį požymį galima aptarti tris mokslines bibliotekas, tiriamas šiame darbe. Visos trys tiriamos bibliotekos kaupia didžiausius Lietuvoje nacionalinės reikšmės spaudos ir rašto paveldo fondus. Šis paveldas susideda iš istoriškai susidariusių senųjų rankraščių kolekcijų bei šiuolaikinių mokslininkų, menininkų, kultūros veikėjų rankraštinio paveldo.

LNB fondo sudarymo ir plėtros prioritetus teikia visai nacionalinės spaudos produkcijai ir kitiems dokumentams, nepriklausomai nuo chronologinių ribų ir išleidimo vietos⁸². Ji yra laikoma humanitarinio profilio institucija, todėl jos rankraštyne teikiama pirmenybė rašytojų, visuomenininkų, kultūrininkų rankraštinių dokumentų kaupimui ir fondų sudarymui. Tačiau LNB neturi savo nuolatinį fondų komplektuotojų, t.y. mokslininkų, kurie saugo savo fondus Vilniaus Universiteto ir Mokslų akademijos bibliotekoje. Vienintelis pastovus komplektavimo šaltinis – disertacijų, ginamų Lietuvos mokslo institucijose, privalomasis egzempliorius⁸³. Šio šaltinio teisinis pagrindas – 1994 m. priimtas vyriausybės nutarimas dėl visų Lietuvos mokslo institucijose ginamų disertacijų privalomojo egzemplioriaus pristatymo Nacionalinei bibliotekai. Bibliotekų įstatyme LNB priskiriama viena iš funkcijų kaupti ir saugoti šalies mokslui, kultūrai, švietimui ir ūkiui reikalingus Lietuvos ir užsienio šalių dokumentus⁸⁴. Vis dėlto kitame skirsnyje paminėtas lituanistinių dokumentų kaupimas, įrodantis, kad LNB yra humanitarinio profilio biblioteka, o mokslinio palikimo kaupimas nėra toks svarbus palyginus su kitomis tiriamomis bibliotekomis.

VUB ir LMAB priskiriamos mokslo ir studijų institucijų bibliotekų grupei, kurios pagal įstatymą privalo „kaupti ir saugoti dokumentų fondą, kuris tenkina mokslinių tyrimų įstaigos poreikius naudotis dokumentais bei informacija<...>“⁸⁵. Vilniaus universiteto biblioteka priskiriama **akademinių bibliotekų** tipui, kurios fondų sudarymas priklauso nuo aukštosios mokyklos mokslo ir studijų kryptų. Universitetai paprastai atlieka dvi funkcijas: tyrimų ir švietimo, o jų bibliotekų

⁸² Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas, sud. A. Glosienė, 2009, p.131.

⁸³ STEPONAITIENĖ, J. „Rankraštinių dokumentų komplektavimo šaltinių problema Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje“.

⁸⁴ LR Bibliotekų įstatymas, 2004 m. liepos 15 d., 8 str. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238641>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].

⁸⁵ Ten pat.

teikiamos paslaugos būtina susijusios su institucijų tikslais. Todėl juose saugomos kolekcijos sukurtos tam, kad paskatintų ir paremtų universitete vykdomus tyrimus ir suteikti pirminę medžiagą tyrėjams, ypač humanitariniams ir socialiniams mokslams⁸⁶. VUB taip pat yra seniausia institucinė mokslinė biblioteka, įkurta 1570 m. Iš tarpukario laikotarpio bibliotekų tradicijas ir fondus perėmė LNB.

VUB Rankraščių skyrius dokumentus kaupia vadovaudamasis *Vilniaus universiteto bibliotekos informacijos išteklių formavimo gairėmis*. Gairėse apibrėžiamos dokumentų ribos – sukaupti ir toliau kaupiami XIII-XXI a. rankraštiniai dokumentai. Pagal tematiką jie skirstomi į penkias grupes, be mokslininkų ir išėivių asmens fondų, dar kaupiamos disertacijos ir habilitaciniai darbai, pavieniai dokumentai. Mokslininkų archyvai kaupiami detaliam aprašytoje grupėje: tai įvairių sričių žinomų Vilniaus universiteto mokslininkų, auklėtinių, įžymių asmenų archyvai. Rašytinius ir žodinius mokslinius paminklus, sudarančius asmens archyvus ir visapusiškai atspindinčius mokslininko gyvenimą pagal minėtas gaires galime išskirti į šiuos tipus:

1. mokslinės studijos,
2. monografijos,
3. straipsniai,
4. recenzijos,
5. anotacijos,
6. išvados,
7. apžvalgos,
8. vertimai,
9. paskaitos,
10. projektai,
11. kiti kūrybinės, tarnybinės ir visuomeninės veiklos dokumentai,
12. ūkio-turto dokumentai,
13. memuarai (dienoraščiai, kelionių užrašai, užrašų knygelės, medžiaga memuarams),
14. korespondencija (asmeninė ir tarnybinė),
15. ikonografija;
16. asmens surinktos arba jam priklausančios kolekcijos⁸⁷.

Gairėse taip pat numatyta, kad Rankraščių fondas formuojamas dovanojimo būdu.

---

⁸⁶ FEATHER J., *Managing preservation for libraries and archives: current practice and future developments*. Ashgate, 2007, p. 10.

⁸⁷ Vilniaus Universiteto bibliotekos informacijos išteklių formavimo gairės [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.mb.vu.lt/Dokumentai/vub_info_istekliu_formavimo_gaires.pdf>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].

Lietuvos bibliotekų fondas formuojamas koordinuojant bibliotekų fondų komplektavimą. Pagal tai galima apibrėžti kiekvienos iš trijų mokslinių bibliotekų fondų komplektavimo specifiką. LNB fondai yra komplektuojami nemokamų dokumentų privalomųjų egzempliorių, skiriamų teisės aktų nustatyta tvarka, pagrindu, perkant ir įsigyjant mainais užsienio dokumentus, prenumeruojant duomenų bazines, kaupiant Lietuvos elektroninių interneto išteklių archyvą. LMAB komplektuoja universalios tematikos dokumentų fondus, aktualius moksliniams tyrimams. Papildomai komplektuojant pirmenybė teikiama gamtos ir tikslųjų mokslų tematikos dokumentams. VUB komplektuoja dokumentų fondus, atitinkančius universiteto studijų ir mokslinių tyrimų profilį⁸⁸.

2.2. Kaupimo būdai ir šaltiniai

Žinoma, kad paveldo kaupimo ir saugojimo atminties institucijose galutinis tikslas yra jo perdavimas ateities kartoms, tačiau priemonės, kuriomis tai atliekama, yra skirtingos. Todėl verta patyrinėti, kokiais keliais (kaip ir iš kur) mokslines bibliotekas pasiekia mokslininkų asmeninius fondus sudarantys ir papildantys rankraštiniai dokumentai.

Pagrindiniai paveldo **kaupimo būdai** visame pasaulyje, susiformavę per ilgus amžius – **pirkimas, mainai, dovanos ir paveldėjimas**. Prof. Domas Kaunas išskiria dar vieną būdą – grobimus, kuris Lietuvai netaikomas⁸⁹. Šiais išvardintais būdais yra formuojami ir nuolat papildomi visų atminties institucijų arba paveldo saugyklų kolekcijos ir rinkiniai. Todėl jie tinkami kalbant apie mokslinėse bibliotekose saugomų mokslininkų asmeninių fondų komplektavimą, tačiau ne visi vienodai svarbūs.

Pirkimo procese dalyvauja suinteresuoti asmenys: žinomo mokslininko rankraščius biblioteka perka iš jo giminių arba paveldėtojų. Tačiau, kaip interviu teigia LMAB ir VUB Rankraščių skyriaus vedėjos, labai retais atvejais yra perkami archyvai, nes pirkimui beveik neskiriama lėšų. Vieną iš retų pirkimo atvejų VUB Rankraščių skyriaus vedėja Nijolė Šulgienė nurodė Vydūno fondą Čikagoje, kurį VUB įsigijo ir parsisiuntė⁹⁰. Jei perkama, tai tik išimtiniais atvejais, kai fondas arba jį papildanti medžiaga yra labai vertinga.

Dovanojimas kaip paveldo kaupimo būdas Lietuvoje buvo populiarus sovietmečiu. Atkūrus nepriklausomybę išseko kultūros paveldo ištekliai, pasikeitė visuomeniniai santykiai, todėl

⁸⁸ Bibliotekų fondo apsaugos nuostatai, 2010 m. spalio 6 d.

⁸⁹ KAUNAS D., Rankraštinio ir spaudos paveldo sklaida socialinėje aplinkoje. *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*. Vilnius: 2006, p. 172.

⁹⁰ Interviu su VUB Rankraščių skyriaus vedėja Nijole Šulgiene. [žr. Priedas nr. 1].

dovanojimo apraiškų sumažėjo. Kaip teigia prof. D. Kaunas, retų knygų, rankraščių arba žemėlapių dovanojimas liko pavienių mecenatystės aktu, kultūrinių ryšių, pagarbos išraiškos priemonė⁹¹. Vilniaus Universiteto bibliotekoje dovanos yra ypatingas bibliotekos fondo komplektavimo reiškinys, turintis galias istorines ir kultūrinės ištakas.

Asmeniniai mokslininkų fondai beveik visuomet papildomi dovanomis. Todėl dovanos yra pagrindinis fondų kaupimo būdas visose trijose mokslinėse bibliotekose, taikomas mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimui.

Kitas paveldo kaupimo būdas yra mainai. Vienas iš mainų pavyzdžių - mainais įgyta pati svarbiausia Lietuvos valstybės knyga – Karaliaučiuje išspausdintas Martyno Mažvydo *Katekizmas*. Vilniaus universiteto biblioteka 1956 m. ją gavo iš Odesos M. Gorkio viešosios bibliotekos mainais į Ukrainos jūrų miestui svarbų 1570 metų Ortelijaus atlasą ir 1581 metų LDK Statutą kirilios raidynu⁹².

Pagrindiniai šiuo metu egzistuojantys paveldo **kaupimo šaltiniai – aukcionai, antikvariatai, mugės, privatūs asmenys**. Bibliotekų Rankraščių skyrių vedėjos interviu kaip pagrindinius kaupimo šaltinius nurodė dovanas, asmenis, akademikus, institucijas.

Mirus mokslininkui, jo archyvą perduoda paveldėtojai: šeimos nariai, giminės arba draugai, kiti asmenys. Savo straipsniuose N. Šulgienė ir kitos rankraštytų vedėjos minimuose fondų komplektavimo pavyzdžiuose dažnai nurodo, jog fondas buvo gautas dėl kitų žmonių pastangų, iniciatyvos ar jų dėka: bibliotekos darbuotojų, kitų mokslininkų, mokslininko draugų, giminių, šeimos narių ir pan. Pavyzdžiui, VU bibliotekos ir Šveicarijoje gyvenančio Alberto Geručio testamentu vykdytojo, VU garbės daktaro Vaclovo Dargužo iniciatyva 1992-2002 m. A. Geručio archyvo dalys iš Romos buvo atgabentos į VU biblioteką⁹³.

Mokslininkų bendruomenėje vyksta įvairios konferencijos ir kiti renginiai, kuriuose lankosi ir jų fondų saugotojai. Tokiuose renginiuose mokslininkai įtikinėjami papildyti savo fondus nauja medžiaga, tęsti bendradarbiavimą su biblioteka, arba atsidaryti savo fondą, jei dar nėra. LMAB telkia išimtinai visų akademikų archyvus, tai yra jos pareiga, dėl to netgi prašoma mokslininkų atsidaryti savo fondus⁹⁴. Rankraščių skyriuje būdinga, kad pats mokslininkas ateina ir prašo atidaryti savo fondą. Mokslininkui tai yra naudinga: jo medžiaga bus susisteminta, aprašyta ir ne tik kiti tyrinėtojai galės naudotis jo medžiaga, bet ir jis pats jam patogiu laiku.

---

⁹¹ KAUNAS D., Rankraštinio ir spaudos paveldo sklaida socialinėje aplinkoje. *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*. Vilnius: 2006, p. 176.

⁹²Ten pat, p. 175.

⁹³ ŠULGIENĖ N., Kai kurie rankraštytų dokumentų komplektavimo aspektai Vilniaus universiteto bibliotekoje. In Lietuvos mokslų akademijos biblioteka 2005/2006. Vilnius: 2009, p. 140.

⁹⁴ Interviu su LMAB Rankraščių skyriaus vedėja Erika Kuliešiene. [žr. Priedas nr. 3].

Rasa Čepaitienė savo monografijoje teigia, kad tarpukario laikotarpiu institucijos, Lietuvoje atsakingos už kultūros paveldo apsaugą, ar norinčios ją užsiimti visuomeninės organizacijos patyrė didžiulių sunkumų. Todėl dažnai jų atsakas į modernizacijos iššūkius galėjo būti tik įsikibimas į antikvarizmą⁹⁵. Antikvarinė prekyba formuojant paveldo fondus ir kitus telkinius turi didelės reikšmės. Ją vykdo senienomis prekiaujančios parduotuvės, o jų savininkai dažnai atlieka trejopą funkciją: yra verslininkai, paveldo kolekcininkai ir tarpininkai tarp paveldo turėtojų ir klientų⁹⁶. Antikvariatai atlieka kelias funkcijas: perka ir parduoda prekes, vykdo komisinę prekybą, taip pat organizuoja mainus. Ne vien rankraščių, bet ir periodikos, ikonografijos, kartografijos ir kitų dokumentų (kurių pagrindinis telkėjas yra antikvarinė prekyba) didesnis poreikis atsirado ir nuolat didėja nepriklausomybės laikotarpiu, kai padidėjo visuomenės dėmesys tautos ir valstybės istorijai. Kitos priežastys – neišnaudoti kolekcionavimo išteklių ir prieinamos kainos, rinkos internacionalizavimas⁹⁷. Čia kalbama apie antikvarinę prekybą bendrąja prasme, kaip apie universalų reiškinį, nesiejant su paveldo komplektavimu mokslinėse bibliotekose. Antikvarine prekyba užsiimantis asmuo – antikvaras, arba senų daiktų, paveikslų, knygų prekiautojas⁹⁸. Lietuvoje egzistuoja įstatymas, reguliuojantis senienų prekybą: 2003 m. vyriausybė patvirtino „prekybos antikvariniais daiktais taisyklės“⁹⁹. Jose apibendrintai kalbama apie antikvarinių daiktų apskaitą, pardavimo tvarką ir išvežimą iš šalies, valstybės teisę pirmumo tvarka įsigyti kilnojamasias kultūros vertybes.

Dar viena perspektyvi prekybos forma yra internetiniai aukcionai. Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje atgijo antikvarinių knygų telkėjai – „blusų turgus“ ir gatvių prekeiviai.

Mokslininkų archyvų vertė yra sunkiai apibrėžiama. Tai sąlygoja kelios priežastys. Nors sudarant asmens archyvą nėra keliamas klausimas dėl jo svarbos ateities mokslui, moksliniam palikimui, tačiau tai padėtų ir palengvintų fondų kaupimo procesą. Nuolat papildant fondus ir sudarant naujus fondus bibliotekų veikloje turėtų būti sunku sudėlioti prioritetus ir eiliškumą pagal dėmesį skiriamą kiekvienam fondui. Darbą mokslinių bibliotekų rankraštynuose apsunkina ir tai, jog nėra bendros minėtų bibliotekų veiklos politikos. Per vienuolika nepriklausomybės metų nėra sukurta vieninga sistema, leidžianti produktyviai ir tikslingai kaupti mokslininkų rankraštinį paveldą.

⁹⁵ ČEPAITIENĖ R., *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*. Vilnius: 2005, p. 110.

⁹⁶ KAUNAS D., *Rankraštinio ir spaudos paveldo sklaida socialinėje aplinkoje. Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*. Vilnius: 2006, p. 154.

⁹⁷ Ten pat, p. 159.

⁹⁸ Antikvaras. In *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: 2005, p. 53.

⁹⁹ *Dėl prekybos antikvariniais daiktais taisyklių patvirtinimo*. 2003 m. lapkričio 27 d. nr. 1480, Vilnius [interaktyvus. Žiūrėta 2011 m. balandžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=F9868000-F696-4DFE-AFC4-E46086F54314>>.

Išėjimas. Po 1990 m. Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, tuo pasinaudojo užsienyje gyvenantys žymūs lietuvių išėjimo veikėjai. Mokslinės bibliotekos pradėjo formuoti jų asmeninius fondus iš gautų šaltinių (dokumentų, atsiųstų iš įvairių šalių).

Vilniaus Universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje šiuo metu saugomi 32 išėjimų archyvai. Iš jų - 15 mokslininkų archyvų. Interviu metu VUB Rankraščių skyriaus vedėja Nijolė Šulgienė pateikė medžiagą apie išėjimų fondus. Išėjimo mokslininkai, pasklidę po visą pasaulį, daugiausia fondų atsiuntė iš Jungtinių Amerikos Valstijų (18), antroje vietoje – Prancūzija (5). Iš Vokietijos, Šveicarijos ir Italijos gauta po 2 archyvus, iš Australijos, Kanados, Švedijos – po 1¹⁰⁰. Verta paminėti Šveicarijoje gyvenusio diplomato dr. Alberto Geručio archyvo komplektavimo atvejį. Archyvas buvo komplektuojamas ketvirtį amžiaus: pradėtas 1975m. paties diplomato iniciatyva ir baigtas 2006 m. Po mirties fondo pildymu užsiėmė jo žmona, prof. Vaclovas Dargužas ir istorikas Vytautas Žalys. 2006 m. fondą papildė Italijoje likusi A. Geručio archyvo dalis¹⁰¹.

Lietuvos mokslų akademijos Rankraščių skyriuje nuo 1991 m. taip pat kaupiami išėjimo mokslininkų archyvai. 1992 m. Rankraščių skyrius gavo kalbininko, lyginamosios kalbotyros specialisto Antano Salio archyvo dalį (F 333), kurią padovanojo jo žmona. Teisininko bei visuomenės veikėjo Kanadoje Prano Ancevičiaus (F 359) archyvą perdavė jo dukra. Kalbos istoriko Kazimiero Almino archyvą (F 263) padovanojo dukters šeima ir ponai Žemaičiai. Jame galima rasti daug XIII-XVI a. LDK dokumentų, saugotų Vokietijos archyvuose, nuorašų, senųjų vietovardžių kartotekų ir kitų įdomių dokumentų. Kartu su VU bibliotekos rankraštyne dalimis saugomas Žibunto Mikšio atsiųstas istorikės Jonės Deveikės-Navakienės archyvas (F 352). Ekologas, habilituotas mokslų daktaras Kazys Ėringis, grįžęs iš JAV, padovanojo didelį savo archyvą, kuriame daug Lietuvos išėjimo organizacijų (VLIK'o, ALB, Lietuvių tautos fondo, Lituaniaus pedagoginio instituto ir kt.) dokumentinės medžiagos. Jo fondą papildė žmona profesorė Elena Moncevičiūtė-Ėringienė. Per architektą Antaną Miškinį iš JAV buvo gautas Liudo Kairio sukauptas pulkininko leitenanto Kazio Ališausko archyvas (F 336), kuriame atskiromis knygomis įrašyti Lietuvos vyskupų konferencijų protokolai, generolų Stasio Raštikio, Kazimiero Škirpos, Stepono Kolupaikos korespondencija, straipsniai, dokumentai, pulkininko Oskaro Urbono atsiminimai (F 336). Asmeninius dokumentus, kūrybos rankraščius, mokslinius tyrinėjimus ir kitą archyvinę medžiagą siuntė rašytojas Anatolijus Kairys (F337), archeologė Marija Gimbutienė (F 339; vėliau šį fondą papildė Vytautas Alseika), inžinierius, architektūros istorikas Jurgis Gimbutas (F 351), rašytojas, kartografas Algirdas Gustaitis (F 360). Kolegės D. Labanauskienės dėka per

---

¹⁰⁰ Interviu su N. Šulgiene metu gauta nepublikuota medžiaga.

¹⁰¹ ŠULGIENĖ N., Kai kurie rankraščių dokumentų komplektavimo aspektai Vilniaus universiteto bibliotekoje. In Lietuvos mokslų akademijos biblioteka 2005/2006. Vilnius: 2009, p. 140.

rašytoją Alę Rūtą buvo gautas ekonomisto, numizmato Jono Kario-Karecko fondo papildymas (F 348). Pagal interviu su skyriaus vedėja Erika Kuliešiene gautą medžiagą apie fondų komplektavimo strategijas ir dinamiką 2007-2010 m., galime išskirti keletą išėivių archyvų. 2007 m. sukomplektuotas naujas Jono Antano Stundžios (g. 1954 02 14) fondas (F 382). Tai JAV lietuvių bendruomenės veikėjas. Sudarytojas padovanojo bibliotekai JAV Lawrence miesto lietuvių bendruomenės veiklos dokumentus, kun. Juro Lasinskio archyvą, savo asmeninius dokumentus, JAV lietuvių šapirografuotus leidinius, korespondenciją. Rankraščiai apima 1938-2006 m.¹⁰². 2008-2009 m. Jonas Stundžia asmeninį fondą papildė archyvine Bostono (JAV) lietuvių bendruomenės medžiaga. 2009 m. sukomplektuotas Mykolo Giedraičio (g.1929 m.) fondas (F 390). Tai LDK istoriko, gyvenančio Oksforde (Didžioji Britanija) asmens fondas, pradėtas siųsti paties sudarytojo. Šiuo metu skyriuje saugomi du M. Giedraičio straipsniai (rankraščio teisėmis), skirti pirmiems LDK valdovams. Chronologinės ribos: 1984-2004¹⁰³.

Į LNB rankraštiną po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo Vakaruose gyvenantys lietuviai taip pat perduoda savo archyvus. Perduodami tiek dideli archyvai, tiek pavieniai dokumentai. Tik dalis perduodamų archyvų yra mokslininkų, kadangi bibliotekos profilis yra humanitarinio pobūdžio. Pirmasis archyvas iš užsienio į LNB Rankraščių skyrių atkeliavo 1991 m. LNB Litanistikos skyriaus vedėjos Silvijos Vėlavičienės pastangomis kalbininko profesoriaus Prano Skardžiaus archyvą perdavė jo našlė Bronė Skardžiuvienė ir mokinė Liucija Jurgutytė-Baldauf¹⁰⁴. Fondo pagrindą sudaro kalbos mokslo darbai ir jų parengiamoji medžiaga. Kiti archyvai, perduoti iš užsienio – teisininko, aktyvaus skautų veikėjo emigracijoje Antano Saulaičio, filosofo Antano Maceinos, Kazio Škirpos. Jolita Steponaitienė savo straipsnyje pabrėžia, jog ne visi gauti archyvai yra originalūs, dalis dokumentų yra nuorašai arba kopijos. Pavyzdžiui, diplomato Kazio Škirpos archyvą sudaro tik kopijos, o originalai saugomi Amerikoje, privačiame archyve. Todėl šiuo atveju kopijos tampa vertingos kaip ir originalai, nes tai vienintelė galimybė susipažinti su dokumentų turiniu. Per dešimtmetį nuo nepriklausomybės atkūrimo Rankraščių skyrius pasipildė iškilų asmenybių – keliautojo, atropologo Antano Poškos (F 182), žurnalisto, visuomenės veikėjo Mato Šalčiaus (F 189), teisininko, bibliografo, knygotyrimo Vytauto Jurgučio (F 185) archyvais.

---

¹⁰² Interviu su E. Kuliešiene metu gauta nepublikuota medžiaga „Fondų komplektavimo strategijos ir dinamika“.

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ STEPONAITIENĖ J., Naujovių dešimtmetis Rankraščių skyriuje. In Bibliotekininkystė 1998. LNMMB veikla (1989-1998). Vilnius: 1999, p. 21.

2.2. Kaupimo dinamika

Šiame tyrime kalbama apie 1990-2010 m. vykusį mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą (komplektavimą). Kiekviena iš bibliotekų mokslininkų asmeninių fondų kaupimą pradėjo skirtingu laikotarpiu. Po VUB jubiliejaus rektorius Jonas Kubilius ir Jurgis Tornau VU fakultetų dekanams pasiūlė atsidaryti savo asmens archyvus VUB rankraščių skyriuje. LNB mokslininkų asmeniniai fondai kaupiami maždaug nuo sovietmečio (nuo 1946 m.)¹⁰⁵.

Skirtingais metais mokslinių bibliotekų fondai pasipildė nevienodu skaičiumi saugojimo vienetų. Tai lėmė kelios priežastys. Jas galima suskirstyti į vidines bei išorines. Išorinės priežastys – bendra šalies ekonominė padėtis, vykdoma kultūros politika, skiriamas finansavimas įvairiems bibliotekų projektams, Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą 2004 m. 1990 m. atkūrus nepriklausomybę šalyje taip pat po truputį ėmė keistis visuomenė ir vertybės. Keičiantis visuomenei, pasikeitė vertybės, principai, kuriais vadovaujantis kaupiamas rankraštinis paveldas. Vidinės priežastys – mokslinių bibliotekų skirtinga mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo strategija ir metodai.

Rankraštinio bei spaudos paveldo kaupimo proceso kaitą lemia ir paveldosauginių, muziejinių ir mokslinių institucijų veiklos. Paveldą kausti tiesiogiai yra atsakingi archyvai, mokslinės bibliotekos ir muziejai. Pagrįstai vertinama, jog laikotarpis dar iki nepriklausomybės atkūrimo (1970-1991 m.) paveldo kaupimo veikloje buvo ypač aktyvus ir rezultatyvus. Tai lėmė veiksminga paveldo kaupimo darbo organizacija ir palyginti geras finansavimas¹⁰⁶. Mokslinės bibliotekos šiuo laikotarpiu gausiai įsigydavo asmeninių rinkinių. Ekonomikos problemos lėmė pokyčius, kadangi dėl lėšų stygiaus nutrūko nuoseklus fondų papildymas. Vilniaus mokslinės bibliotekos taip pat kartais įsigyja pavienius paveldo objektus. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka 2000-2005 m. paveldui įsigyti iš viso skyrė tik 40 000 litų¹⁰⁷. Nepakankamai aktyviai ir atsakingai vykdomas paveldo telkimas dėl lėšų stygiaus nulėmė sustojusias senųjų knygų ir rankraščių paieškas.

1990-2010 m. laikotarpiu dokumentinės medžiagos komplektavimas VUB Rankraščių skyriuje nebuvo vienodas, pasižymėjo kaita: 1990 m. buvo sukomplektuota 3551 saugojimo vienetas, 2010 m. beveik dvigubai daugiau – 6512 saugojimo vienetų. 1998 m. buvo sukomplektuoti net 5089 saugojimo vienetai, tuo tarpu 1996-1997 ir 1999-2000 m. saugojimo

¹⁰⁵ Interviu su LNB Retų spaudinių ir rankraščių skyriaus vedėja Jolita Steponaitiene. [žr. Priedas nr. 2].

¹⁰⁶ KAUNAS D., Rankraštinio ir spaudos paveldo sklaida socialinėje aplinkoje. In *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*. Vilnius: 2006, p. 151.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 151.

vienetų skaičius neperžengė 3000 ribos. Didesni šuoliai pastebimi 2002 (3947 s.vnt.), 2004 (4802 s.vnt.) bei 2007 (6061 s.vnt.) metais¹⁰⁸.

Pokyčiai po 1990 m. rankraštinio paveldo kaupimo srityje visų pirma pasireiškė tuo, jog ženkliai pasipildė rankraštinų ir spausdintų dokumentų fondai visose atminties institucijose. Trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų rankraštytynų vedėjos ypatingų pokyčių 1990 – 2010 m. laikotarpiu Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo veikloje nepastebi. LMAB rankraštytynų vedėja pabrėžia, jog suaktyvėjo išėivijos archyvų kaupimas, o tuo tarpu VUB kaip ir seniau, taip ir dabar priima saugoti išėivijos archyvus.

1990-2010 m. laikotarpis atminties institucijų veikloje pasižymėjo tebesitęsiančia rankraštinų dokumentų skaitmeninimo veikla. Tai nulėmė naują požiūrį į tradicines dokumentų saugojimo laikmenas ir visuotinio informacinių technologijų paplitimo kontekste papildė bibliotekas nauju veiklos baru, t.y. skaitmeninimu. Tiriant mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą šiuo laikotarpiu, svarbu paminėti ir pasikeitusią bibliotekos vietą ir reikšmę visuomenėje. Atminties institucijų samprata šiuo periodu palaipsniui keitėsi ir perėjo nuo „žinių lobynų“ ir „smalsumo kambarėlių“ į dinamiškus paslaugų centrų pavyzdžius¹⁰⁹.

Mokslininkų rankraštinių paveldas Vilniaus mokslinėse bibliotekose pradėtas kaupti maždaug nuo XX a. antros pusės. Kalbintos mokslinių bibliotekų rankraštytynų vedėjos teigia, kad esminių pokyčių atkūrus Lietuvos nepriklausomybę rankraštinio paveldo kaupime nepastebėjo.

Dėl istorinių aplinkybių ir dokumentinės medžiagos komplektavimo nuostatų, kriterijų nebuvimo, dažnai tų pačių asmenų archyvai sudaromi keliose bibliotekose. Tai sukuria dokumentinės medžiagos **dubliavimą**, kuris nėra palankus tyrinėtojams, besidomintiems šiais mokslininkų asmens archyvais, nes sudaro keblumą norint vienoje saugykloje pasinaudoti visa sukaupta mokslininko fonde esančia medžiaga, kurią norint susirinkti tenka keliauti po kelias bibliotekas ar archyvus. Informacija apie fondų dubliavimą atskleidžia kiek tų pačių asmenų archyvų yra sudaryta keliose saugyklose:

VU ir LNB – 8; VU ir LMAB – 13, VU ir Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) - 7¹¹⁰.

Toliau pateiktame sąrašė pagal LNB internetinės svetainės duomenis nurodyti asmenų fondai, saugomi LNB bei kurioje nors iš dviejų Vilniaus mokslinių bibliotekų (LMAB arba VU) ir

---

¹⁰⁸ Interviu su N. Šulgiene metu gauta nepublikuota medžiaga.

¹⁰⁹ Michele V. Cloonan, The Paradox of Preservation [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/library_trends/v056/56.1cloonan02.pdf>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 14 d.].

¹¹⁰ ŠULGIENĖ N., Kai kurie rankraštinų dokumentų komplektavimo aspektai Vilniaus universiteto bibliotekoje. In Lietuvos mokslų akademijos biblioteka 2005/2006 m. Vilnius: 2007, p. 142.

LCVA. Taip pat pasitaiko atveju, kai visi fondai saugomi trijose bibliotekose. Dar pateiktas vienas atvejis, kai archyvas (Zigmo Toliušio) saugomas VUB, LNB ir LCVA.

Mokslininkų archyvai, saugomi LNB Retų spaudinių ir rankraščių skyriuje bei kitose Vilniaus mokslinių bibliotekų (VUB ir LMAB) rankraštyuose arba LCVA :

1. Vaclovas Biržiška, bibliografas, kultūros istorikas (VUB, LMAB)
2. Michailas Eustachijus Brenšteinas (LMAB)
3. Kazimieras Būga (LMAB)
4. Marijona Čilvinaitė (LMAB)
5. Levas Karsavinas (VUB)
6. Ričardas Mironas, kalbininkas, dėstytojas (VUB)
7. Zigmas Toliušis, teisininkas (VUB, LCVA)
8. Eduardas Volteris, kalbininkas, etnografas, literatūros istorikas, bibliotekininkas (LMAB).

Kaip teigia interviu Nijolė Šulgienė (VUB Rankraščių skyriaus vedėja), seniau fondų dubliavimas vyko dėl svarbių priežasčių, daugusia politinių ir istorinių aplinkybių: mokslininkams traukiantis iš Lietuvos, teko dubliuoti jų fondus (pavyzdžiui, Biržiškų, Zenono Ivinskio fondai buvo perduoti LNB)¹¹¹. Dubliavimas vyksta ir dėl mokslininkų noro savo fondą atiduoti saugoti visoms trims bibliotekoms – LMAB, VUB ir LNB. Tokiu būdu mokslininkai siekia apsaugoti savo dokumentus nuo netikėtų aplinkybių, galinčių paveikti jų būklę (gaisras ar pan.). Kokios bebūtų priežastys, N. Šulgienė siūlo fondus dubliuoti, jei nėra kitos išeities ir gresia barnis su mokslininku ar kita institucija. Erika Kuliešienė, LMAB Rankraščių skyriaus vedėja, interviu teigė, jog fondų dubliavimo nelaiko rimta problema, žvelgiant plačiau nėra labai svarbu, kad paveldas saugomas keliose saugyklose¹¹². Taigi, nors fondų dubliavimas yra problema, prioritetu lieka mokslininko rankraštinis paveldas ir nuo mokslininko ar jo artimųjų valios priklausys archyvo saugojimo vieta.

Vis dėlto dažniau pasitaiko atveju, kai vienoje bibliotekoje sudaryto asmens fondo dokumentai ne dubliuoja, o tik papildo kitoje bibliotekoje sudarytą asmens fondą¹¹³. Pavyzdžiui, geologo, VU doc. Vytauto Skuodžio asmens archyvai yra LCVA ir VU bibliotekoje. Tai nulėmė jo gyvenimo aplinkybės: išvykus į JAV jo archyvą saugojo LCVA, o sugrįžus dėstyti į VU, asmens fondas atidarytas ir VUB. Fondų išskaidymo problema pasireiškia mirus fondų sudarytojams. Fondas atitenka jo paveldėtojams, kurie arba perduoda visą dokumentų fondą į kurios nors bibliotekos rankraštiną, arba įvertina dokumentus ir nusprendžia, kuriuos atiduoti bibliotekai. Kaip teigia Nijolė Šulgienė, kartais paveldėtojus tenka įtikinėti, kad dokumentų nesunaikintų. Bibliotekos praktikoje nesvetimi atvejai, kai fondo perdavėjai arba paveldėtojai archyvus sąmingai skaido ir

¹¹¹ Interviu su VUB Rankraščių skyriaus vedėja Nijole Šulgiene. [žr. Priedas nr. 1].

¹¹² Interviu su LMAB Rankraščių skyriaus vedėja Erika Kuliešiene. [žr. Priedas nr. 3].

¹¹³ ŠULGIENĖ N., Kai kurie rankraštinų dokumentų komplektavimo aspektai Vilniaus universiteto bibliotekoje. In Lietuvos mokslų akademijos biblioteka 2005/2006 m. Vilnius: 2007, p. 142.

stengiasi perduoti kelių institucijų saugykloms (pvz., medžiaga, susijusią su darbu universitete, - universitetui, likusią – kitur)¹¹⁴. Taip pat kartais jie tiesiog nežino, kad fondas jau pradėtas kaupti kurioje nors bibliotekoje ar archyve.

N. Šulgienė siūlo sprendimą, padėsiantį išspręsti fondų dubliavimo problemą: bibliotekų rankraštynei ir archyvai turi bendradarbiauti ir koordinuoti savo veiklą, pranešant vieni kitiems apie savo veiksmus, susijusius su fondų kaupimu. Vienintele kliūtimi vedėja laiko Lietuvos archyvų departamentą (LAD), kuris nepraneša apie fondų saugojimo aplinkybes, aktualias rankraščių skyriui. Tačiau yra pasitaikę ir teigiamų bendradarbiavimo su LAD atvejų: į prof. Alfonso Lingio archyvą, saugomą VUB, departamentas perdavė Jurgio Šaulio laiškus¹¹⁵.

Taip pat mokslininkai kartais atiduoda saugoti tik dokumentų kopijas, sau pasilikdami originalus. Tačiau, anot LMAB Rankraščių skyriaus vedėjos Erikos Kuliešienės, tai yra visiškai nenaudinga: originalą geriau išsaugos biblioteka, o svarbaus dokumento geros kokybės kopija, laikoma mokslininko namuose, nesiskirs nuo originalo.

Nepaisant fondų išskaidymo ir dubliavimo, egzistuoja bendri principai, kuriais vadovaujasi mokslinės bibliotekos. Pagrindinis dokumentinės medžiagos kaupimo principas buvo ir yra archyvinio **fondo nedalomumas**¹¹⁶. Tai dokumentų tvarkymo ir aprašymo sistemos principas. Vis dėlto šis principas nėra visiškai pritaikomas atminties institucijose, nes yra asmens archyvų dokumentų, kurie išsklaidyti keliose bibliotekose.

3 lentelė. Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo dinamika

(fondų papildymas nurodytas saugojimo vienetais)

Metai	VUB		LMAB	
	gauta	papildyta	gauta	papildyta
1990	3551			
1991	3623			
1992	3532			
1993	2453			
1994	3127			

¹¹⁴ ŠULGIENĖ N., Kai kurie rankraštinų dokumentų komplektavimo aspektai Vilniaus universiteto bibliotekoje. In Lietuvos mokslų akademijos biblioteka 2005/2006 m. Vilnius: 2007, p.140.

¹¹⁵ Interviu su VUB Rankraščių skyriaus vedėja Nijole Šulgiene. [žr. Priedas nr. 1].

¹¹⁶ Asmens fondų formavimo principai: straipsnių rinkinys. Vilnius, 2006, p. 143.

1995	3556			
1996	2489			
1997	2502			
1998	5089			
1999	2860			
2000	2689			
2001	1991	239210		
2002	3947			
2003	2609		5501	
2004	5542	251320	8448	27585
2005	4249		6366	261394
2006	4204		2255	263649
2007	6061		580	264229
2008	4387		944	265173
2009	6473		1543	266716
2010	6512	283204	509	266716

2.3. Tvarkymas, saugojimas ir aktualinimas

Kaip savo monografijoje teigia Rasa Čepaitienė, paveldo apsauga ir tvarkymas paprastai vyksta ne dėl jo paties, o dėl išorinių jam priežasčių – švietimo, politinio ar socialinio prestižo, pažangos, tapatumo palaikymo ir pan.¹¹⁷ Lietuvos kultūros paveldo apsauga yra kultūros politikos dalis. Kilnojamojo paveldo objektų saugojimas ir kaupimas – apsaugos procesai. Apsauga yra priemonių visuma, kuriomis siekiama išsaugoti dabartinei ir ateities kartoms kilnojamasias

¹¹⁷ ČEPAITIENĖ R., Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius: 2005, p. 23.

kultūros vertybes mokslo, švietimo, kultūros tęstinumo ir kitiems tikslams¹¹⁸. Juos įgyvendina valstybinės įstaigos – bibliotekos, muziejai ir archyvai. Šios įstaigos, kitaip dar vadinamos atminties institucijomis, saugo ir kaupia paveldo vertybes vadovaujantis jų veiklą reglamentuojančiais įstatymais bei kitais teisės aktais.

Tvarkymas ir saugojimas. Mokslininkų rankraštiniis paveldas kaupiamas asmens fonduose turi tvarkymo bei saugojimo taisyklės, kurias nustato jį komplektuojanti mokslinė biblioteka arba archyvas. Trys Vilniaus mokslinės bibliotekos turi savo taisyklės ir nuostatus, skirtus rankraštinio paveldo tvarkymui ir saugojimui. VUB veiklos paskirtį, tikslus, uždavinius, funkcijas, teises ir veiklos organizavimą reglamentuoja VUB norminiai dokumentai, t.y. nuostatai¹¹⁹. Kiti norminiai dokumentai yra taisyklės: Rankraščių skyriaus aptarnavimo bei VUB naudojimosi taisyklės. Kaip minėta anksčiau, VUB Rankraščių skyrius dokumentus kaupia vadovaudamasis *Vilniaus universiteto bibliotekos informacijos išteklių formavimo gairėmis*. LMAB veiklą reglamentuoja veiklos dokumentai: LMAB bibliotekos nuostatai bei naudojimosi biblioteka taisyklės. LNB vadovaujasi teisės aktais: LR Vyriausybės nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. rugpjūčio 24 d. nutarimo Nr. 631 „Dėl Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“¹²⁰ bei LNB bibliotekos vartotojų aptarnavimo taisyklėmis. Šie teisės aktais aktualūs kalbant apie rankraštinio mokslininkų paveldo kaupimą.

Kiekviena iš šių bibliotekų vadovaujasi bendrais archyviniais fondų kaupimo principais. Kiek šiuo metu yra naujai sudarytų ir dar tebekomplektuojamų bei tebetvarkomų mokslininkų asmeninių fondų, galima sužinoti peržiūrėjus **laikinosius sąrašus** bibliotekos Rankraščių skyriaus skaitykloje. Tačiau kol fondas yra komplektuojamas arba tvarkomas, mokslininkų dokumentus panaudoti moksliniuose darbuose leidžiama tik gavus jų sudarytojų, t.y. mokslininkų, sutikimą. Laikinis fondo sąrašas yra bibliotekos terminas, netinkamas archyvuose, kuriuose vartojamas terminas apyrašas. Nors saugojimo vienetai – dokumentai – vadinami vienodai abiejose institucijose. Fondą sudarantys dokumentai kaupiami tol, kol jo sudarytojas yra gyvas. Mokslininkui mirus, fondas tampa atviras skaitytojams, nes yra baigtas komplektuoti, nauja medžiaga nebepapildomas ir nebetvarkomas. Todėl informacija apie kaupiamus mokslininkų archyvus bibliotekose nėra paprastai prieinama. Tai galima paaiškinti tuo, jog panaudojus tokią

---

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos *Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas*, 1996m. sausio 23 d. Nr. I-1179 [interaktyvus]. Vilnius, 1996. [žiūrėta 2011 m. balandžio 23 d.] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=24349>.

¹¹⁹ VUB nuostatai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.mb.vu.lt/norminiai-dokumentai>>. [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.].

¹²⁰ LNB [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=409&inlanguage=lt&pathId=71>> [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.].

informaciją moksliniame darbe ir pacitavus šaltinį, informacija pakeitus dokumentų eiliškumą arba perkėlus juos į kitą fondą taps klaidinga. Fondas gali būti išskaidytas arba sujungtas, pakeistas eiliškumas, formavimo principas (chronologinis). Kaip interviu teigė LMAB Rankraščių skyriaus vedėja Erika Kuliešienė, skaitytojui reikia kreiptis į fondo sudarytoją dėl jo fonde saugomos medžiagos panaudojimo¹²¹.

Trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų Rankraščių skyrių vedėjos interviu atskleidė savo požiūrį į mokslininkų fondų kaupimo ir saugojimo principus bei tvarką.

Aktualinimas. Mokslininkų rankraštinis paveldas, saugomas mokslinių bibliotekų rankraštynuoe, aktualinamas naudojant tradicines (parodų rengimas, leidybinė veikla, ekskursijos) ir šiuolaikines (skaitmeninimas, projektinė veikla) priemones. Paveldo aktualinimu ir sklaida užsiima ne tik mokslinių bibliotekų Rankraščių skyriai, bet ir kiti bibliotekų padaliniai, kurie kartu bendradarbiauja, teikia vieni kitiems medžiagą rengiant parodą ar kitą paveldo aktualinimui skirtą renginį.

Vilniaus Universiteto bibliotekos rankraščių skyrius rengia temines bei progines parodas, susijusias su mokslininkų jubiliejais, sukaktimis.

Leidyba. Tiriant mokslininkų fondų kaupimą LMAB Rankraščių skyriuje, galima paminėti šios bibliotekos išleistus leidinius. **Bibliografijos rodyklės** leidžiamos apie visų trijų mokslinių bibliotekų fonduose saugomų mokslininkų archyvų sudarytojus. Šie leidiniai yra asmens publikuotų leidinių rodyklės, tarsi metraščiai atskleidžiantys mokslininko asmenybę ir profesinį kelią, tobulėjimą bei raidą. Tai visiems lengvai prieinami šaltiniai, atspindintys žymaus mokslininko indėlį į mokslo paveldą. 2008 m. LMAB išleido bibliografijos rodyklę, skirtą VU profesorei, habilituotai daktarei, mokslinės informacijos specialistei, bibliometrijos pradininkei, Lietuvos moterų lygos pradininkei Onai Voverienei. Rodyklė apima mokslinės, pedagoginės ir visuomeninės-politinės veiklos laikotarpį iki 2008 m. spalio mėnesio. Rengiant rodyklę buvo panaudota profesorės O. Voverienės sukaupta asmeninė kartoteka, kuri buvo patikrinta LMAB ir LNB. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, mokslinė-pedagoginė veikla Lietuvoje įgavo naują polėkį. O. Voverienė skaitė pranešimus tarptautinėse mokslometrijos, bibliometrijos ir infometrijos konferencijose. 1975-2000 m. prof. Voverienei vadovaujant parengti ir apginti 127 studentų baigiamieji darbai. 1991 m. įkurta mokslotyrininkų draugija. Profesorė yra įvairiapusė asmenybė: šalia akademinio darbo užsiima visuomenine profesine veikla: 1992 m. kartu su D. Kaunu, R. Gudausku išrinkta į Lietuvos Bibliotekininkų draugijos (LBD) tarybą¹²². Svarbiausia plačios visuomeninės veiklos sritis, kurioje labiausiai pasižymėjo Ona Voverienė – Lietuvos moterų lyga

¹²¹ Interviu su LMAB Rankraščių skyriaus vedėja Erika Kuliešiene. [žr. Priedas nr. 3].

¹²² Ona Voverienė. Bibliografijos rodyklė. Vilnius: 2008, p. 14.

(LML), įkurta 1993 m. Profesorė vadovavo Mokslo, švietimo ir kultūros sekcijai, inicijavo tyrimų programą apie žymiąsias XX a. Lietuvos moteris.

VU leidykla taip pat leidžia žymių asmenų, tarp jų ir mokslininkų, kurių fondai saugomi bibliotekos Rankraščių skyriuje, bibliografijos rodykles. Viena iš tokių – 2003 m. parengta ilgamečiui Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto Polimerų chemijos katedros docentui Zenonui Mačioniui (1933-2002 m.)¹²³. Bibliografijos rodyklėje pateikti 1958-2003 m. spaudoje skelbti moksliniai ir publicistiniai darbai bei literatūra apie jį. Sudarant rodyklę vienas iš šaltinių buvo bibliotekų ir docento asmeninis fondas. Ši ryški ir įvairiapusė asmenybė gali būti laikoma puikiu pavyzdžiu tiriant mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimą, nes savo veikla įdėjo svarų indėlį į Lietuvos chemijos mokslo istoriją. Jis pasirinko studijuoti Lietuvoje dar menkai išvystytą polimerų chemiją, todėl aspirantūroje išvyko studijuoti į Baltarusijos universiteto Chemijos fakultetą Minske. Grįžęs Vilniaus universitete 1964 m. apsigynė pirmąją Lietuvoje disertaciją iš polimerų chemijos srities. Dirbdamas vyresniuoju mokslo darbuotoju, Z. Mačionis visą dėmesį skyrė chemijos moksl istorinio palikimo tyrimui be chemijos terminijos norminimo klausimams. Z. Mačionis aktyviai reišėsi tiek moksliniame, tiek visuomeniniame gyvenime. Jis buvo vienas iš daugiausia įvairiomis temomis rašiusių fakulteto darbuotojų. Dirbdamas universitete jis pasižymėjo plačiais moksliniais interesais. Užmezgė ryšius užsienyje, kuriuos vėliau plėtojo kiti Vilniaus ir Kauno universitetų dėstytojai: 1991-1992 ir 1997 m. sėkmingai dirbo mokslo tiriamąjį darbą polikondensacinių dervų sintezės ir tyrimo srityje Suomijos Kokolos technologijos institute¹²⁴. Universitetas gali didžiuotis Z. Mačionio nuopelnais dirbant visuomeniniais pagrindais: 1979 m. Chemijos fakultete įkurtas muziejus, kuriam docentas vadovavo iki gyvenimo pabaigos. Kiti jo visuomeniniai darbai – įsitraukimas į respublikinių polimerų chemijos bei kitas konferencijas, skirtas universiteto, fakulteto ar jo darbuotojų jubiliejams, pavyzdžiui, VU 400 metų ir chemijos dėstymo universitete 200 metų jubiliejų švenčių organizavimas. Mokslininkas pasižymėjo leidybine veikla: chemijos populiarinimo ir mokomųjų priemonių, straipsnių Lietuvos periodinėje spaudoje bei mokslo populiarinimo žurnaluose apie žymiuosius Lietuvos chemikus J. Sartorijų, T. Grotthussą, A. Sniadeckį ir kt. autorius. Mokslo istorijai svarbiausias jo leidinys, kurį parašė kartu su vadovaujama grupe – „Chemijos terminų aiškinamasis žodynas“. Kitas jo indėlis į mokslo istoriją – bendradarbiavimas rengiant Lietuviškąją tarybinę bei Technikos enciklopedijas, vėliau –Visuotinę lietuvių enciklopediją. Aktyvi visuomeninė veikla pasireiškė daug metų pirmininkaujant D. Mendelejevo chemikų draugijos fakulteto taryboje, būnant nariu respublikinėje jos valdyboje, pirmininkaujant fakulteto darbuotojų profsąjungos biure, dalyvaujant Chemijos fakulteto

¹²³ Zenonas Mačionis. Bibliografijos rodyklė. Vilnius: 2003.

¹²⁴ Ten pat, p. 11.

mokslinėje taryboje. Išėjęs į pensiją Z. Mačionis organizavo Vilniaus universiteto absolventų chemikų senjorų klubą, sėkmingai tęsiantį savo veiklą ir po docento mirties. Iš svarbiausių jo Fonde sukaupta medžiaga pasitarnauja VUB Rankraščių skyriuje saugomas jo fondas (F 275).

Biochemiko, akademiko, Biochemijos ir biofizikos katedros vedėjo, VU senato nario, VU rektoriaus bei VU profesoriaus, habil. dr. Benedikto Juodkos (F 291) asmeninio fondo, saugomo VU Rankraščių skyriuje, medžiaga panaudota rengiant jo bibliografinę rodyklę. Taip pat naudotasi LNB bei LMAB fondais. Rodyklėje atsispindi jo mokslinės bei visuomeninės veiklos 1967-2002 metų laikotarpis būnant mokslinių leidinių redaktoriumi, oponentu, disertacijų moksliniu vadovu (parengti 143 moksliniai straipsniai, 3 itin vertingos mokymui ir mokslo reikalams knygos, 112 tezių)¹²⁵.

Matematikas, VU profesorius, ilgametis rektorius, daugelio europos universitetų garbės daktaras Jonas Kubilius siejamas su Lietuvos matematikos mokyklos gimimu 1954 m. J. Kubiliaus pradėti tyrimai aritmetinių funkcijų statistinio pasiskirstymo srityje, yra epochiniai, nes jie suformavo naują matematikos šaką – tikimybinę skaičių teoriją¹²⁶. Kita jo reikšminga veikla – Lietuvos matematinio gyvenimo organizavimas, įkurta Lietuvos matematikų draugija, įsteigtas „Lietuvos matematikos rinkinys“. Jis pirmasis iš Lietuvos matematikų pradėjo bendradarbiauti tarptautiniuose referatiniuose žurnaluose, tapo mokslinių žurnalų redkolegijų nariu. Svarbus mokslininko interesas buvo dėmesys Lietuvos mokyklai: organizuotos respublikinės jaunųjų matematikų olimpiados, išleisti solidūs uždavinių rinkiniai ir metodinė medžiaga didino mokinių matematinį žingeidumą¹²⁷.

Ataskaitos visuomenei. Nuo 2000 m. kasmet leidžiamos VUB ataskaitos visuomenei. Metraščiai iki šio išleisti tris kartus: 1995, 1999 ir 2004 m. Juos sudaro VUB veiklos, fondų apžvalga, moksliniai tyrinėjimai, bibliografija bei kronika. LMAB ir LNB ataskaitos visuomenei bibliotekų internetinėse svetainėse prieinamos nuo 2005 m. Anot Nijolės Šulgienės, tai, kad studentai panaudoja rankraščius savo tiriamuosiuose darbuose, taip pat yra paveldo sklaida, jo aktualinimas. Kita leidybinės veiklos sričių – bibliotekų rankraščių skyrių **darbuotojų publikacijos** periodiniuose leidiniuose. Dar vienas tradicinis paveldo sklaidos būdas VU bibliotekoje yra personalinių rodyklių rengimas. Jos sudaromos minint iškilų Universiteto profesorių jubiliejines sukaktis¹²⁸.

¹²⁵ Benediktas Juodka. Bibliografijos rodyklė. Vilnius: 2002, p. 12.

¹²⁶ Jonas Kubilius. Bibliografijos rodyklė. Vilnius: 2001, p. 10.

¹²⁷ Ten pat, p. 11.

¹²⁸ Vilniaus Universiteto biblioteka 2005 m. Vilnius, 2006 m., p.6.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą „Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas Vilniaus mokslinėse bibliotekose (1990-2010)“ ir įvykdžius užsibrėžtus uždavinius, galima daryti šias išvadas:

1. Mokslininkų asmeniniai fondai, kaupiami trijų Vilniaus mokslinių bibliotekų rankraščių skyriuose, yra vieni iš svarbiausių paveldo telkinių, reikšmingų įvairių mokslo sričių tyrinėtojams.
2. Visos mokslininkų rankraštinio paveldo saugyklos (mokslinės bibliotekos ir archyvai), apibendrintai kartu su muziejais dar vadinamos atminties institucijomis, yra siejamos bendro tikslo – paveldo išsaugojimo ateities kartoms, kuris svarbus dėl istorinės atminties atkūrimo bei kultūrinio ir nacionalinio tapatumo išsaugojimo. Jos rūpinasi ir mokslininkų rankraštinio paveldo išsaugojimu, kuo nuoseklesniu jo komplektavimu.
3. Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas yra aktyvus procesas: mokslinės bibliotekos bendradarbiauja su fondo sudarytoju (mokslininku) arba jo paveldėtojais tvarkant (identifikuojant fotografijas ir pan.), retais atvejais perkant dokumentus ir kitais fondo formavimo klausimais. Fondo komplektavimo trukmė yra labai įvairi, priklausanti nuo mokslininko gyvenimo trukmės ir kitų aplinkybių.
4. Efektyviam mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimui užtikrinti dar trūksta apibrėžtos ir efektyvios komunikacijos tarp mokslininkų rankraštinių paveldą saugančių institucijų – mokslinių bibliotekų ir archyvų – ir pačių mokslininkų. Taip pat trūksta bendros mokslininkų rankraštinio paveldo išsaugojimo politikos, kuri būtų skirta tiek bibliotekoms, tiek archyvams, reglamentuota naujų veiklos gairių arba nuostatų papildymo. Ji galėtų išspręsti aktualius paveldo saugyklų bendradarbiavimo klausimus dėl fondų komplektavimo, fondų dubliavimo problemą.
5. Mokslininkų rankraštinio paveldo valdymas yra platus procesas, apimantis ne tik jo saugojimą, tvarkymą, bet ir sklaidą arba aktualinimą visuomenėje. Trijose Vilniaus mokslinėse bibliotekose šis procesas vykdomas vadovaujantis tam tikrais kriterijais. VUB, LNB ir LMAB skiriasi pagal kaupiamo mokslininkų paveldo pobūdį: LNB daugiausia kaupia humanitarinio profilio, LMAB visų akademikų, o VUB – visų universitetui priklausančių ir kitų mokslininkų asmens fondus.

6. Mokslininkų rankraštinio paveldo sklaida vykdoma tradiciniais (parodos) ir šiuolaikiniais būdais (skaitmeninimo projektai). Skaitmeninimas suteikia naują prieigą prie mokslininkų rankraštinio paveldo būdų, tuo pačiu jį aktualindamas.
7. Pagrindinis mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo būdas VUB, LMAB ir LNB rankraščių skyriuose – dovanos, o šaltinis – privatūs asmenys, geranoriškai dovanojantys savo, savo artimųjų rankraštinių palikimą.
8. Mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimu suinteresuotos ne tik mokslinės bibliotekos, bet ir patys mokslininkai, jiems patogiu metu galintys pasinaudoti fondo medžiaga.
9. Trys Vilniaus mokslinės bibliotekos kaupia visų Lietuvos mokslininkų, o nuo 1990 m. ir išeivių, gyvenančių ar gyvenusių užsienyje, fondus, kurie užima nemažą dalį visų mokslininkų fondų.
10. 1990-2010 m. mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo procese Vilniaus mokslinėse bibliotekose reikšmingų pokyčių neįvyko: toliau buvo komplektuojami fondai, o atidaromų naujų fondų skaičius ir senųjų papildymas įvairiais metais šiuo laikotarpiu buvo skirtingas. Vienas reikšmingas pokytis įvyko atkūrus nepriklausomybę, nes pradėti kaupti lietuvių išeivių mokslininkų fondai, papildantys rankraščių saugyklas.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

Šaltiniai

1. Pergamentų kolekcija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://pergamentai.mch.mii.lt/IstoriniaiLietDok/indexlt.lt.htm>>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 30 d.].
2. Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.emuziejai.lt/skaitmeninimas/files/2_metodinis_leidiny_naujas_89_111.pdf>. [žiūrėta 2011 m. gegužės 8 d.].
3. Europeana [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europeana.eu/portal/aboutus.html>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 23 d.].
4. Unesco [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://unesco.lt/index.php?url=unesco>> [žiūrėta 2011 m. balandžio 25 d.].
5. Memory of the World: General Guidelines (Revised edition 2002 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001256/125637e.pdf>>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 29 d.].
6. Universiteto bibliotekos informacijos išteklių formavimo gairės [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.mb.vu.lt/Dokumentai/vub_info_istekliu_formavimo_gaires.pdf>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].
7. Lietuvos mokslų akademija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lma.lt/index.php?lang=lt>>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 19 d.].
8. MARCINKEVIČIUS, J., KAIRELIENĖ L., Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos 2003–2004 m. darbo ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.mab.lt/leidiniai/lmab2003-2004/93-121.pdf>>. [žiūrėta 2011 m. kovo 27 d.].
9. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos veiklos 2010 m. ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.mab.lt/assets/files/dokumentai/ataskaita2010.pdf>>. [žiūrėta 2011 m. kovo 27 d.].
10. Lietuvos bibliotekų fondo nuostatai, 2006 m. gruodžio 11 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289116>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].
11. LNB Retų spaudinių ir rankraščių skyrius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://rkrs.lnb.lt/skyriu/veikla/>>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].

12. VUB nuostatai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.mb.vu.lt/norminiai-dokumentai>>. [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.].
13. LNB [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=409&inlanguage=lt&pathId=71>> [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.].
14. Interviu su VUB Rankraščių skyriaus vedėja Nijole Šulgiene. [žr. 1 priedą]
15. Interviu su LNB Retų spaudinių ir rankraščių skyriaus vedėja Jolirta Steponaitiene. [žr. 2 priedą].
16. Interviu su LMAB Rankraščių skyriaus vedėja Erika Kuliešiene. [žr. 3 priedą].
17. Interviu su N. Šulgiene metu gauta nepublikuota medžiaga. VUB Rankraščių skyriaus dokumentai.
18. Interviu su E. Kuliešiene metu gauta nepublikuota medžiaga „Fondų komplektavimo strategijos ir dinamika“.

Teisės aktai

1. *LR Mokslo ir studijų įstatymas*, 2009 m. balandžio 30 d., 4 str, 12 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343430&p_query=&p_tr2=>>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]
2. *LR Bibliotekų įstatymas*, 2004 m. liepos 15 d., 2 str. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238641>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].
3. *Lietuvos Respublikos archyvų ir dokumentų įstatymas*, 2004 m. kovo 30 d. Nr. IX-2084 [interaktyvus]. Vilnius, 2004. [žiūrėta 2011 m. gegužės 1d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230851>.
4. *Dėl prekybos antikvariniais daiktais taisyklių patvirtinimo*. 2003 m. lapkričio 27 d. nr. 1480, Vilnius [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=F9868000-F696-4DFE-AFC4-E46086F54314>>.
5. *Lietuvos Respublikos Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas*, 1996m. sausio 23 d. Nr. I-1179 [interaktyvus]. Vilnius, 1996. [žiūrėta 2011 m. balandžio 23 d.] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=24349>.

Literatūra

1. Antikvaras. In *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: 2005.
2. *Benediktas Juodka*: Bibliografijos rodyklė. Vilnius: 2002.
3. *Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas*, sud. A. Glosienė, Vilnius, 2009.
4. BLIŪDŽIUVIENĖ, N. Keletas bibliotekininkystės sąvokų: samprata ir aiškinimas. In *Bibliotekininkystė 2001. Bibliotekos: fondai, skaitymas, sąveika*. Vilnius: 2002.
5. CICĖNIENĖ, R. LMAB Rankraščių fondų komplektavimo istorijos apžvalga. *Tarp knygų*, 2010 m. kovo mėn.
6. ČEPAITIENĖ, R. *Laikas ir akmenys: Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*. Vilnius: 2005.
7. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: 2000.
8. DALBELLO, Marija. Institutional shaping of cultural memory: digital library as environment for textual tradition. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eprints.rcelis.org/bitstream/10760/6707/1/Dalbello_%28LQ74_2004%29.pdf>. [žiūrėta 2011 m. balandžio 30 d.]
9. FEATHER, J. *Managing preservation for libraries and archives*. Ashgate: 2007
10. GLOSIENĖ, A. *Kūrybiškumas ir socialinis kapitalas žinių visuomenėje: idėjų žemėlapis*. Vilnius: 2010.
11. HARPER, P., Preserving scientific archives: the work of the National Cataloguing Unit for the Archives of Contemporary Scientists (NCUACS) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/4142052>>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 14 d.]
12. *Jonas Kubilius*. Bibliografijos rodyklė. Vilnius: 2001.
13. KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: 2005.
14. KAUNAS, D. Rankraštinio ir spaudos paveldo sklaida socialinėje aplinkoje. In *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*. Vilnius: 2006.
15. LAUŽIKAS, R. *Kultūros paveldo skaitmeninimo ABC*. Vilnius: 2009.
16. LUKŠAITĖ, D. Vertės ekspertizė kaupiant dokumentus Lietuvos valstybės archyve. *Knygotyra*, 2005, t. 45.
17. MACKEVIČ, T., *Panevėžio regiono istoriniai dokumentai Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus fonduose*. In Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje (konferencija). Panevėžys: 2005 m.
18. MANŽUCH, Z., Atminties institucijos: saugyklos, teatrai, lobynai ar duomenų bazės? *Knygotyra*, t. 51.

19. MANŽUCH Z., Atminties problematika ir jos atspindžiai bibliotekininkystėje, muziejininkystėje ir archyvistikoje. *Informacijos mokslai*, t. 31. Vilnius: 2004.
20. MARCINKEVIČIUS, J. *Vilniaus didžiųjų bibliotekų rankraštytų informaciniai resursai ir jų vartotojai*. In Moksliniai lenkų-lietuvių kontaktai archyvinių ir bibliotekinių rinkinių šviesoje. Varšuva: 2004.
21. Michele V. Cloonan, The Paradox of Preservation [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/library_trends/v056/56.1cloonan02.pdf>. [Žiūrėta 2011 m. balandžio 14 d.].
22. Mokslas. In Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius, 2009, t.15.
23. *Mokslinės ir techninės informacijos terminų žodynas*. Vilnius: 1983.
24. Naujas Vrublevskių bibliotekos etapas: viltinga pradžia. *Tarp knygų*, 2010 m. balandis.
25. NORA, P. *Pasaulinė atminties viešpatija*. Europos kultūros profiliai: atmintis, tapatumas, religija. Vilnius: kultūros barai, 2007.
26. O'DONNELL, James J. Virtuali biblioteka: praėjusio laiko idėja. *Knygotyra*, 2004, t. 43.
27. *Ona Voverienė: Bibliografijos rodyklė*. Vilnius: 2008.
28. PACEVIČIUS, Arvydas. *Rankraštinių paveldas ir istorinė atmintis*. Rankraštinių paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje (konferencija), Panevėžys, 2005 m.
29. *Valstybinės reikšmės bibliotekos Lietuvoje: publikacijų ir diskusijų rinkinys*. Vilnius: 2010.
30. STEPONAITIENĖ, J. Naujovių dešimtmetis Rankraščių skyriuje. *Bibliotekininkystė 1998*. LNMMB veikla (1989-1998). Vilnius: 1999.
31. ŠULGIENĖ N., Kai kurie rankraštinių dokumentų komplektavimo aspektai Vilniaus universiteto bibliotekoje. In *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka 2005/2006*. Vilnius: 2009.
32. *Valstybinės reikšmės bibliotekos Lietuvoje: publikacijų ir diskusijų rinkinys*. Vilnius: 2010.
33. *Vilniaus Universiteto biblioteka 2000 m.*, Vilnius: 2003.
34. *Vilniaus universiteto biblioteka 2004 m.* Vilnius: 2005.
35. *Vilniaus Universiteto biblioteka 2005 m.* Vilnius: 2006.
36. *Vilniaus Universiteto biblioteka 2009 m.* Vilnius: 2010.
37. *Zenonas Mačionis: Bibliografijos rodyklė*. Vilnius: 2003.

SUMMARY

Assembling the heritage of scientific manuscripts in scientific libraries of Vilnius in 1990-2010

Three scientific libraries of Vilnius have been long assembling the heritage of scientific manuscripts in their Manuscript Departments. These libraries are the Vilnius University Library, the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences and the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. After Lithuania regained its independence, the archives of the libraries were enriched by the archives of the emigrant scientists. The heritage of scientific manuscripts is being assembled both in scientific libraries of Lithuania and in archives. The principles of assembling the manuscript heritage are similar in both types of institutions. A scientific library is oriented more to scientists and specialists of intellectual working field. The Lithuanian scientific libraries are divided into the following five main groups according to their size and goal: a national library, a library of a universal purpose, a regional library, a university (or other equivalent higher education institution) library and a specialised library). A heritage may be described as a way to get in touch with the past. A manuscript heritage is an entirety of written texts that are considered a heritage. In a broader sense we regard it as a cultural and material heritage.

The Martynas Mažvydas National Library of Lithuania is a main scientific library in Lithuania that is open to public and is assembling a universal archive of documents written in various languages. It is considered as an institution of a humanitarian profile; therefore, when assembling and forming collections of documents in a manuscript archive, a priority is given to the documents of writers, public activists and cultural workers. The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences (LLAS) is one of the most important repositories of historical sources and is known not only to Lithuanian scientists, but to foreign researchers as well. The Vilnius University Library (VUL) and LLAS belong to a group of the libraries of educational and scientific institutions that are obliged by law to „assemble and preserve a collection of documents that would satisfy the needs of a scientific research institution to use documents and information“. In addition to other archival material, the archives of the scientists and professors are also assembled in the Manuscript Departments of LLAS and VUL. Meanwhile, the archives of public activists, writers, regional researchers are mostly assembled in the manuscript archive of the National Library. The Library of the Lithuanian Academy of Sciences and Vilnius University Library are libraries of State significance.

The biggest number of personal archives of scientists (162 of them) are kept in the Manuscript Department of VUL. LLAS has assembled the biggest number of document collections (395 in total). All three libraries that have been analysed here have been assembling the largest

collections of the printed and manuscripted heritage of national significance in Lithuania. The above mentioned heritage consists of the old, historically formed collections of the manuscripts and the manuscript heritage of modern scientists, artists, cultural workers.

In scientific libraries, the heritage of scientific manuscripts is assembled from various sources and by using various methods. The main methods of collecting are: receiving documents as donations, purchasing, exchange, inheritance and internet auctions. The main sources are academics, institutions and donations. As a result of historical circumstances and a lack of criteria and regulations for collecting and compiling documentary material, several individual libraries often simultaneously form collections of archive documents of the same persons. Therefore, the documentary material is being duplicated and that is not very beneficial to researchers who are interested in these archives and these persons. The protection of the heritage of scientific manuscripts is guaranteed by the *Law on Protection of Movable Cultural Properties of the Republic of Lithuania* (1996).

1 priedas

Vilniaus Universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius: interviu su Nijole Šulgiene, VUB Rankraščių skyriaus vedėja. 2011 m. balandžio 11 d.

Interviu klausimai:

1. Kokiais būdais VUB Rankraščių skyriuje komplektuojamas mokslininkų rankraštinis paveldas?
2. Kokie yra mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo šaltiniai?
3. Ar į rankraštyną priimate tik VU dirbančių archyvus?
4. Nuo kada pradėtas kaupti dabar sėkmingai dirbančių mokslininkų rankraštinis paveldas VUB Rankraščių skyriuje?
5. Ar fondų dubliavimas (kai to paties mokslininko fondai yra keliose saugyklose) yra problema/ kodėl? Kaip ją spręstumėte?
6. Ar, Jūsų nuomone, mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo (komplektavimo) procesas VUB Rankraščių skyriuje yra sėkmingas bei efektyvus? Ar reikėtų, jūsų nuomone, jį tobulinti, keisti ir pan.?
7. Kaip pasikeitė mokslininkų rankraštinio paveldo komplektavimas 1990-2010 m.? ar galėtumėte išskirti, apibendrinti etapus, įvardyti esminius pokyčius, įvykusius šiame procese?
8. Kaip ateityje matote šį procesą? Ką galima būtų keisti?

Atsakymai:

1. Komplektavimo būdai – tik dovanos, labai retais atvejais perkame.
2. Šaltiniai – asmenys ir institucijos. Prioritetas teikiamas VU mokslininkų archyvams, po to – VU auklėtiniams, garbės daktarams (pavyzdžiui, Dargužas). Taip pat ateina ir patys asmenys, kurie pasiūlo atiduoti saugoti savo archyvą. Priimama įvairių leidinių: Problemos, Gimtasis žodis redakcijų medžiaga. Biblioteka gavo pasiūlymą įsigyti Vydūno fondą Čikagoje. Jis buvo įsigytas (nupirktas) ir atsiųstas. Priimant saugoti mokslininkų archyvus, vyksta abipusis bendradarbiavimas.
3. Šiuo metu praktiškai tik VU mokslininkų archyvai priimami. (T.y. šiuo metu produktyviai dirbančių mokslininkų).
4. Po VUB jubiliejaus rektorius Jonas Kubilius ir Jurgis Tornau (teisininkas, literatūros tyrinėtojas, prozininkas Vilniaus Universiteto bibliotekos ilgametis

direktorius, nusipelnęs kultūros darbuotojas – aut.past.) parengė kreipimąsi į fakultetų dekanus ir pasiūlė jiems atsidaryti savo asmens archyvus/fondus VUB rankraščių skyriuje. Atsirado palyginti daug norinčių. Tai yra patogu (prof. Domas Kaunas, Albertas Žukas, V. Vladimirovas atsidarė) – gali pasiimti savo medžiagą kada nori ir kokią nori.

5. Fondų dubliavimą lemia tam tikros rimtos priežastys. Kai mokslininkai traukėsi iš Lietuvos, teko dubliuoti jų fondus. Pavyzdžiui, Biržiškų, Zenono Ivinskio fondai buvo perduoti LNB. Dėl tokių priežasčių fondų dubliavimą galima pateisinti. Tačiau dubliavimas turi neigiamų pasekmių. Visų pirma, rodoma nepagarba skaitytojui. Taip pat vienoje vietoje saugomas fondas bus geriau ir racionaliau aprašytas. Kita vertus, fondo sudarytojo valią reikėtų gerbti. Todėl geriau saugoti keliose vietose, nei sukelti nesutarimus. Kaip išvengti fondų dubliavimo? Galima pasiūlyti tokį sprendimą: pasiskambinti ir paklausti, ar yra kurioje nors saugykloje tam tikras fondas ir susitarti dėl jo saugojimo. Tokiu būdu komplektavimas yra koordinuojamas. Tai tarsi sprendimo būdas. Sunkiau yra su Archyvų departamentu (LAD), kuris nepasako, ką darys su fondu, slepia savo veiksmus. Kaip gražų žestą iš archyvų departamento pusės galima paminėti Alfonso Lingio (lietuvų kilmės filosofas, Pensilvanijos universiteto filosofijos profesorius, vertėjas, rašytojas – aut.past.) archyvą: buvo perduoti Jurgio Šaulio (Lietuvos diplomato – aut.past.) laišakai į VUB rankraščių skyrių. Kitas atvejis – Švedijos ambasadorius rado dokumentų segtuvą ir perdavė VU.
6. Galima dar efektyviau ir sėkmingiau atlikti komplektavimą. Ne visi fondai yra vienodos vertės. Įvairios priežastys, aplinkybės neleidžia dirbti efektyviai. Pavyzdžiui, docento Algimato Sprindžio archyvas. Buvo tartasi, kad atiduos saugoti, bet staigiai mirė, o jo dukra nebenorėjo atiduoti. Kitas atvejis – Bronius Genzelis Kauno Vytauto didžiojo universitete atsidarė archyvą ir perkėlė jį iš VU.
7. Niekuo nepasikeitė. Tarybiniais metais VUB Rankraščių skyrius iš kitų išsiskyrė tuo, jog nebijojo priimti mokslininkų iš užsienio archyvų, rūpinosi bažnytiniu paveldu. Ekspedicijų metu kronikos buvo išgelbėtos nuo išnykimo. Ir seniau, ir dabar žmonės iš užsienio siūlo savo archyvus.
8. Aš siūlyčiau siaurinti šį procesą. Daryti didesnę atranką fondams, gryninti juos. Ateityje norėčiau matyti išsamų archyvą. Nereikėtų skaidyti archyvų, o saugoti vienoje vietoje.

2 priedas

Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų spaudinių ir rankraščių skyrius: interviu su Jolita Steponaitiene, Retų spaudinių ir rankraščių skyriaus vedėja. 2011 m. balandžio 13 d.

Interviu klausimai:

1. Kokiais būdais (dovanos, pirkimas) LNB Retų knygų ir rankraščių skyriuje (RKRS) komplektuojamas mokslininkų rankraštinis paveldas?
2. Kokie yra mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo šaltiniai?
3. Nuo kada pradėtas kaupti mokslininkų rankraštinis paveldas LNB RKRS?
4. Ar fondų dubliavimas, Jūsų nuomone, yra problema? Kodėl? Kaip ją spręstumėte?
5. Ar, Jūsų nuomone, mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo procesas LNB yra sėkmingas? Ar reikėtų jį tobulinti, keisti ir pan.?
6. Ar matote pokyčių, įvykusių 1990-2010 m. šiame procese? Ar galėtumėte juos įvardyti?
7. kaip ateityje matote šį procesą?
8. Kas yra svarbiausia komplektuojant mokslininkų archyvus, bendradarbiaujant su jais?
9. Koku būdu leidžiate tyrinėtojams susipažinti su mokslininkų asmeniniais fondais? Ar yra apribojimų?

Atsakymai:

1. Daugiausia yra dovanos.
2. Dovanos, iš asmenų. Nesibaigiantis šaltinis – Jurgio bažnyčia (iš buvusių Knygų rūmų). Rezerviniai fondai.
3. Mokslininkų archyvų nėra labai daug. Pats bibliotekos profilis yra humanitarinis.
4. Nuo sovietmečio, maždaug 1946 m.
5. Taip, problema. Fondų dubliavimas įneša neaiškumo cituojant šaltinius. Aš šios problemos nespręščiau. Mokslininkas turi teisę savo archyvą laikyti kur jam priimtinau.
6. Nepavadinčiau sėkmingu. Šis procesas nei geras, nei blogas. Reiktų keisti bibliotekos profilį, kad taptų sėkmingas. Adolfas Tautavičius perdavė mums savo archyvo dalį. Profilio nereikėtų keisti. Paliekam teisę pačiam tyrinėtoju keisti archyvo saugojimo vietą.

7. Pokyčių nematau.
8. LNB yra problemų su mokslinės bibliotekos statusu. Kai jis pasikeis, galbūt atsiras ir mokslininkų. Ateityje matau šį procesą kaip mokslininkų elektroninių bibliotekų saugojimą. Elektroninis archyvas susijęs su sutartim. Laikmena yra tik forma.
9. Mokslininko geranoriškumas, kad atsižvelgtų į įstaigos reikalavimus, specifiką.
10. Yra skaitytojų aptarnavimo taisyklės. Apribojimų nėra, nebent sutartis dėl apribojimų. Pavyzdžiui, Dobužinskio fondas dėl chronologijos apribotas. Dėl visko galima susitarti. Kol fondas yra laikinas ir nesaugomas, skaitytojams galima išduoti juo naudotis. Neleidžiame išduoti tada, kai fondas jau yra pradėtas tvarkyti.

3 priedas

Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius: interviu su Erika Kuliešiene, LMAB Rankraščių skyriaus vedėja. 2011 m. balandžio 11 d.

Interviu klausimai:

1. Kokiais būdais LMAB Rankraščių skyriuje komplektuojamas mokslininkų rankraštinis paveldas?
2. Kokie yra mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo šaltiniai?
3. Kurių mokslininkų rankraštiniams palikimui teikiama pirmenybė LMAB Rankraščių skyriuje?
4. Koku būdu leidžiate tyrinėtojams susipažinti su mokslininkų asmeniniais fondais, saugomais Rankraščių skyriuje?
5. Kaip mokslininkas pasirenka, kuriai bibliotekai patikėti savo fondą? Ar visi mokslininkai sutinka atiduoti savo rankraštinių paveldą, visus dokumentus?
6. Kuo vertingas mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimas ateities kartoms? Kokia šio proceso prasmė?
7. Kaip vykdoma dokumentų atranka sudarant mokslininko asmeninį fondą? Kokius kriterijus taikote?
8. Kas yra svarbiausia komplektuojant mokslininkų archyvus, bendradarbiaujant su jais?
9. Ar fondų dubliavimas, Jūsų nuomone, yra problema? Kodėl? Kaip ją spręstumėte?
10. Ar pastebite mokslininkų rankraštinio paveldo kaupimo pokyčių 1990-2010 m. laikotarpiu bibliotekos Rankraščių skyriuje?
11. Kuo ypatingas, išskirtinis šis procesas, ką pasiūlytumėte jame keisti?

Atsakymai:

1. Patys mokslininkai prašo, kad atidarytų jų fondą. Po mokslininko mirties atsiveria įvairūs keliai, priklausomai kam lieka to mokslininko asmeninis fondas. Beveik visada fondas gaunamas dovanojimo keliu. Visada sudaromas priėmimo aktas, surašomi dokumentai. Metų bėgyje, kai fondas papildomas, toliau sudarinėjami sąrašai. Patys fondų sudarytojai būna suinteresuoti sąrašų sudarymu. Nes biblioteka tokiu būdu jiems padaro paslaugą: surūšiuoja dokumentus, kurie gavimo metu neturi eiliškumo, suskirstymo, sudėti chaotiškai. Kartais fondų sudarytojai patys sugrupuoja savo dokumentus. Mokslininkai dažniausiai atiduoda saugoti jau sugrupuotą savo archyvą. Labai svarbu, kad būtų surašyti nuotraukas apibūdinantys faktai: asmenys, datos ir kitų dokumentų pavadinimai. Biblioteka leidžia ir suteikia

laiko mokslininkui savarankiškai surašyti pavadinimus, kad būtų sutaupytas darbuotojų laikas. Archyvo savininkas daug greičiau identifikuos savo dokumentus, nei skyriaus darbuotojai, kurie sugaiš daug laiko ieškodami ir rinkdami faktus, kurie gali būti netikslūs. Daugeliu atvejų galima suklysti neteisingai interpretuojant mokslininko kauptus dokumentus.

Mokslininkų fondų pirkimui beveik neskiriama lėšų. Dažniausiai įvairių renginių, konferencijų metu yra bendraujama su mokslininkais, kurių fondai jau saugomi rankraštyne ir siekiama juos įtikinti, įkalbėti, kad tęstų komplektavimą. Jau turintys savo fondus mokslininkai po kurio laiko jį vėl papildo.

2. Šaltiniai – akademikai, institucijos.
3. Pirmenybė ir prioritetas suteikiamas akademikams, visų sričių mokslininkams, taip pat visuomenės, politikos veikėjams. Priimami ir pavieniai rankraščiai, kurie gali būti vertingi ateities kartoms, ateities istorijai. Išimtinai biblioteka priima visų akademikų archyvus, dirbančių tiek Vilniaus universitete, tiek kitose institucijose. Tai yra jos pareiga, tokių mokslininkų yra netgi prašoma atiduoti saugoti savo archyvus.
4. Nesuformuotų fondų peržiūrėti neleidžiama, skaitytojui tenka kreiptis į fondo sudarytoją dėl jo fonde saugomos medžiagos panaudojimo. Leidžiama peržiūrėti taip vadinamus laikinuosius sąrašus, kuriuose surašyti formuojamo fondo saugojimo vienetai. Nors ir negalima uždrausti, tačiau nenorime leisti naudotis šiais laikiniais sąrašais, nes fondo sudarymo tvarka gali keistis. Gali būti išskaidytas arba sujungtas, pakeistas eiliškumas, formavimo principas: iš pradžių komplektuojama chronologiškai, o paskui nusprendžiama tai daryti pagal asmens susirašinėjimą su kitais asmenimis. Todėl jei tyrėjas savo darbe panaudos fondo informaciją iš laikonojo sąrašo, vėliau pakeitus fonde esančio dokumento vietą bus klaidinami ateities tyrėjai. Seniau, kol nebūdavo sutvarkytas fondas, t.y. kol nebuvo parašyta apžvalga, tol fondu skaitytojams naudotis nebuvo leidžiama.
5. LMAB Rankraščių skyriuje saugomi įvairių mokslininkų fondai, kurie dėsto tiek VU, tiek LMAB. Kai kurie mokslininkai vien tik dėl saugumo pasirenka kelias bibliotekas, jei netikėtomis aplinkybėmis būtų prarastas jų fondas kurioje vienoje bibliotekoje. Vieni mokslininkai visas tris kopijas daro ir siunčia savo fondus į LMAB, VUB ir LNB rankraštytus, o originalus saugo namie. LMAB priima saugoti dokumentų kopijas, kai nėra galimybės gauti jų originalo. Visada siūloma mokslininkui atiduoti originalą, o jam padaryti kokybišką kopiją, kuri vizualiai

niekuo nesiskiria nuo originalo. Labai svarbu gauti originalius dokumentus: nuotrauka su originaliu užrašu, autografu yra labai vertinga.

6. Mokslininko gyvenimas dažniausiai būna labai aktyvus. Jis užsiima ne tik moksline veikla, bet paprastai aktyviai dalyvauja ir visuomenės, kultūriname gyvenime. Dėl to jis užmezga ryšius, susirašinėja, dalyvauja įvairiuose renginiuose. Taip pat dažnai mokslininkai turi savo hobi, užklausinę veiklą (pavyzdžiui, kolekcionuoja, o jo kolekcijos vėliau gali tapti neįkainojama medžiaga).
7. Stengiamės atrinkti kuo daugiau originalių dokumentų. Sukauptoje medžiagoje galima pastebėti mokslininko kūrybinę veiklą, jo minties evoliuciją. Rankraštiniame medžiagoje išlieka tikresnis ir pilnesnis mokslininko kūrybinis procesas. Į visus mokslininko rankraštinius dokumentus žvelgiama kaip į šaltinį istorijai. Kas šiuo metu yra nereikšminga, ateities kartoms gali tapti reikšminga.

Patys mokslininkai į biblioteką atneša vien tik savo mokslinius dokumentus. Fotografijų ir kitų jų nuomone nereikšmingų dokumentų iš pradžių neneša. Tačiau iš tiesų tiek personalija, tiek korespondencija ir kiti panašūs dokumentai yra svarbūs. Atrankos procese labai svarbi rankraščių skyriaus darbuotojo, t.y. saugotojo, atsakomybė. Iš pradžių fondo sudarytojas per savo prizmę vertina dokumentus, tačiau saugotojo pareiga jam paaiškinti ir įtikinti, kad ne tik mokslinės veiklos dokumentai yra vertingi ir svarbūs. Pavyzdžiui, kelionių nuotraukos, bilietai, apdovanojimai ir pan. Dažniausiai mokslininkai būna labai gilios ir įvairiapusės asmenybės, o tai turi atsispindėti ir jų fonduose. Pavyzdžiui, ateities tyrinėtojai gali pasitarnauti mokslininko dalyvavimas tam tikroje organizacijoje, kurią jis sumanys tirti. Toks fondo komplektavimas, kaupiant visus dokumentus, susijusius su mokslininko profesiniu, asmeniniu gyvenimu, jo kultūrine, visuomenine veikla atveria plačias galimybes ir šaltinius ateityje tiriant kasdienybės istoriją, įvairių organizacijų veiklą ir pan. Tai atveria labai plačias tyrinėjimų galimybes, ko mokslininkai nevisada supranta ir mano, jog tik jų profesinė veikla, jų mokslinis darbas yra vertingas. Kartais vieno asmens archyve yra saugomas ir kito asmens archyvas. Seniau tokie fondai būdavo skaidomi, tačiau dabar vadovaujamosi fondo nedalomumu ir nebeskaidoma. Mokslininkai savo fonduose turi sukaupe studentų darbų, kurie galbūt ateityje taps žinomi.

8. Svarbiausia yra įrodyti mokslininkui, jog dokumentai yra ne šiukšlių krūva. Didžiausia prasmė ir atsakomybė slypi tame, kad reikia įrodyti mokslininkui, jog jo sukauptuose rankraščiuose slypi didžiuliai klodai, reikalingi ateities mokslininkams.

Kiekvienas mokslininkas yra tarsi laikotarpio atspindys. Svarbūs įvairūs jo gyvenimo aspektai ir vaidmenys: kokia mokslininkė yra šeimoje, visuomenėje, tokia galbūt ji ir profesiniame gyvenime. Reikia įtikinti mokslininką, kad ir jo užrašų knygutė yra labai svarbi, galbūt ten yra reikšmingų pastebėjimų įrašyta. Kiekvienas dokumentas yra savaip informatyvus. Tokie dokumentai gali padėti atkurti ne tik įvykių istoriją, bet ir kuluarus: kaip tie patys reiškiniai buvo vertinami šeimoje, o kaip oficialiai.

9. Dubliavimas nėra tokia didelė problema. Pažvelgus plačiau, nėra taip svarbu, kur saugomas mokslininkų rankraštinis paveldas, ar vienoje bibliotekoje, ar keliose.
10. Nuo 1990 m. sugrįžta išėivija, jų archyvai.
11. Kartais ateina mokslininkai su savo moksliniu palikimu ir pradeda pasakoti atsiminimus, kuriuos verta užrašyti. Tada įtikinėjau, kad parašytų memuarus, nes tai svarbi medžiaga, reikalinga mokslininko gyvenimo visumai atskleisti, ko nepavyks kaupiant vien mokslinius dokumentus. Iš vienos pusės mokslininkas pats sprendžia, ką atiduoti bibliotekai saugoti, ką pasilikti. O mūsų pareiga juos įtikinti atiduoti kuo daugiau medžiagos.